

Muz
1419

MUZ 1419

2570

szja jelle

XLT-479

A MAGYAR HADIGONDOZÁS TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA.

MC 9156

Írta:

D^r. PETRI PÁL
miniszteri osztálytanácsos.

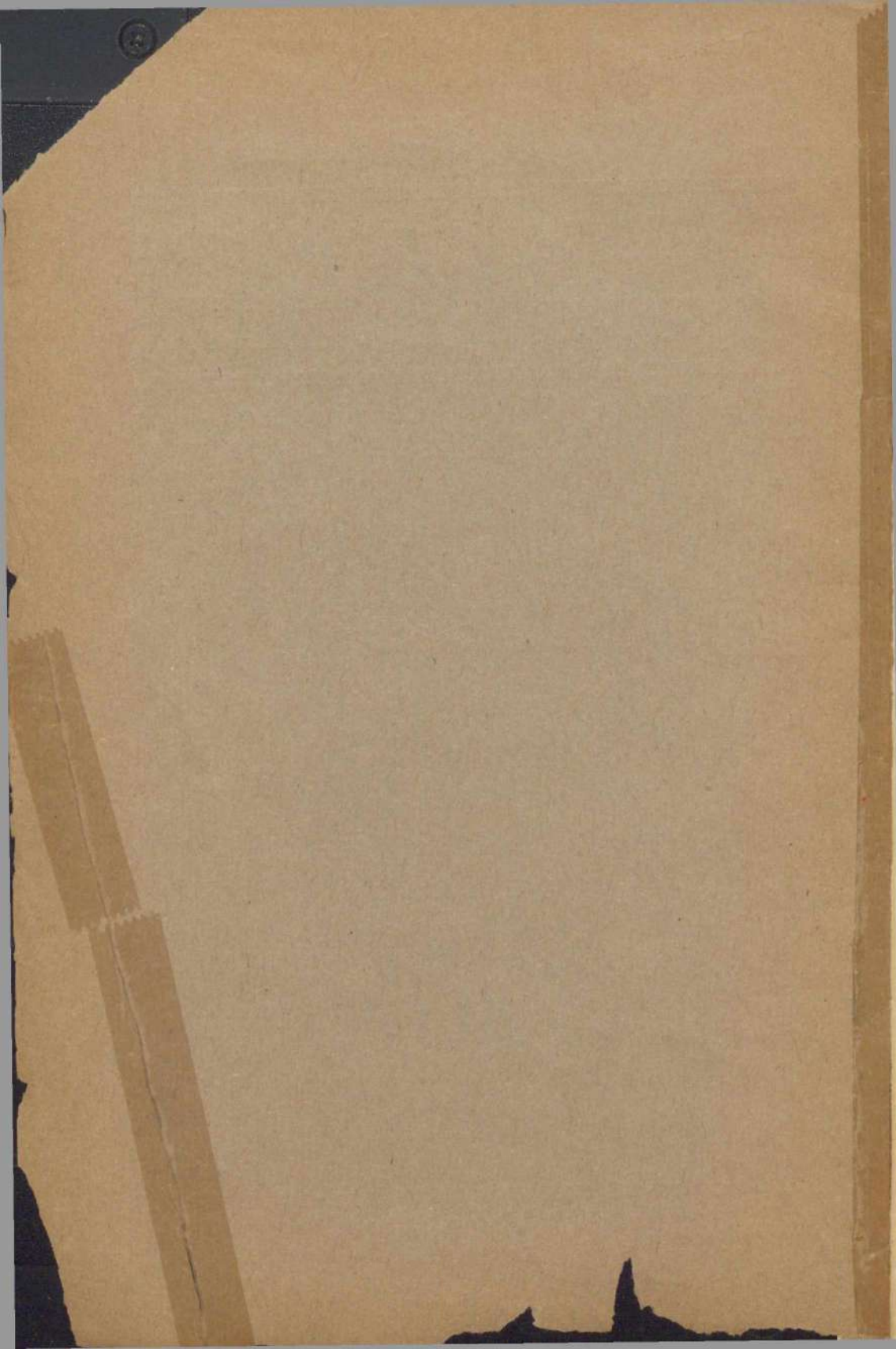

Kiadja

Az Országos Hadigondozó Hivatal

Budapest, 1917

Fritz Armin könyvnyomdája, VIII. kerület, Nap-utca 13. szám

MUZ 1419

C 22.570

11. Oly.

355.29

766

A MAGYAR HADIGONDOLÁS
TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA.

DR. PETRI PÁL

A Magyar Hadigondolás Története

BUDAPEST, 1917

Magyar Hadigondolás Története

1917

1917

XLII-479

A MAGYAR HADIGONDOZÁS TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA.

Írta:

D^r. PETRI PÁL

miniszteri osztálytanácsos.

Kiadja

Az Országos Hadigondozó Hivatal.

Budapest, 1917

Fritz Ármin könyvnyomdája, VIII. kerület, Nap-utca 13. szám.

A MAGYAR HADIGONDOSZÁS
TÖRTÉNETÉNEK VÁZLATA.

D. PETRI PÁL
KÖNYVTÁRSZÁM

Leltározva 2010

ZMNE Egyetemi Központi Könyvtár
L. sz. 179.536

Az Országos Hadigondoszo Hivatal.

1911. évi kiadás
Magyar Hadigondoszo Hivatal, Budapest, 1911.

I.

BEVEZETÉS.

Ellenségeink ama vádjának, hogy tervszerűen törekedtünk a világháború előidézésére és kitörésének gyorsítására, már az is elegendő cáfolata, hogy a monarchia és különösen hazánk hadigondozási és hadegészségügyi szempontokból mily hiányos berendezésekkel bírt a világháború kezdetekor. Elég példaként csak arra a köztudomású tényre rámutatni, hogy a háború elején 10000 számra hozták sebesültjeinket, kellő számú megfelelő kórházvonal hiányában, sebesültszállításra be nem rendezett teher szállító kocsikban; mindenki hallott arról, hogy sok orvost nem osztottak be a hadrakelt sereg körében tudásának, orvosi gyakorlatának megfelelő helyre. De még eklatánsabb bizonyítéka előkészületlenségünknek az, hogy a sok más, hirtelen a hadegészségügyi szolgálatra háruló nagy feladat következtében még a háború hetedik hónapjában sem állott hadegészségügyi igazgatásunknak módjában rokkánásnak induló harcosaink szakszerű kezelésének biztosítása. Nem történt még a háború hetedik hónapjában sem intézkedés aziránt, hogy a már több ezer, kezét vagy lábát vesztett csonka katona megfelelő művégtaggal láttassék el.

Végül gondoljunk arra is, milyen intézmények várták azokat a legtöbbet szenvedett áldozatait a háborúnak, akiknek nem volt kilátásuk arra, hogy a jövőben a gazdasági életben saját erejükből boldoguljanak. Hazánkban csak egyetlen rokkant ház állott fenn, a nagyszombati, mely, eltekintve attól, hogy egyáltalában nem felelt meg a modern kor orvosi és szociális követelményeinek, már azért sem állhatott a világháború rokkantjainak rendelkezésére, mivel az ott levő férőhelyek legnagyobb részét az 1866-iki háború rokkantjai vagy a béke idején megrokkant hivatásos katonák, foglalták el.

Nézzük rokkant katonáink anyagi ellátásának kérdését s itt is már az első pillanatban világossá lesz, mennyire nem gondoltunk a rokkant katonák számának újabb szaporodására; hiszen a világ-

háború kitörésekor is az 1875-ik évi nyugdíjtörvény rendelkezései voltak érvényesek, melyek egyáltalán nem feleltek meg a modern felfogásnak és már az ellátási összegek, azaz a törvényileg biztosított nyugdíjjárulékok neveltségesen csekély voltára való tekintettel (közlegényeknél évi 72 korona rokkantsági nyugdíj és 96 K vagy 192 K vagy 288 K sebesülési pótdíj, özvegyeknél 108 K és árváknál 48 K ellátási díj) sem voltak elfogadhatók.

A hadbavonultak családjának állami segélyezése érdekében fennálló törvényes rendelkezések is (1882 : XII. t.-c.) elavultak és a részleges mozgósítás esetén sem feleltek meg a követelményeknek. Teljesen be is bizonyosodott ez az 1909-ben (Bosznia annexiója) és 1913-ban (Balkán-háború) szükségessé vált hadisegélyezéskor, amikor a családfentartó már rég ismét otthon volt, mikor családja a segélyt megkapta.

Ily körülmények közt mindenki érezte, hogy a háború áldozatainak sürgősen segítségére kell sietni. De nem volt világos, ki kezdeményezze, ki irányítsa a munkát: a társadalom, a katonaság, vagy más állami szervezet vegye-e kezébe a vezetést. Ez a bizonytalanság volt az okozója, hogy a hadigondozás egyes ágaival senki sem foglalkozott, más ágainak előmozdítását pedig egyszerre több, egymással parallel működő szervezet vette kezébe. Ez volt az oka, hogy egyes szervezetek más szervezetek szférájába is átnyúltak és még most, a háború negyedik évében sincs teljes egység a hadigondozási akeióban, sőt még az egyes szervezetek hatásköre sincs teljesen pontosan körvonalozva. (Katonai és polgári hatóságoké, minisztériumoké és az Országos Hadigondozó Hivatalé, az egyes társadalmi szervezeteké.)

Ez a körülmény nehezé teszi, hogy tiszta képet alkossunk a hadigondozás helyzetéről. Fokozza e nehézségeket az is, hogy maga a hadigondozás fogalma sincs tulajdonképen tisztázva. Nézetünk szerint a hadigondozás alanyai nemcsak a hadirokkantak, hadiárvák és hadiözvegyek és a hadbavonultak családtagjai, hanem mindazok, akiket a háború következtében egészségükben, vagyonukban, vagy bármi más módon veszteség ért. Ennek dacára a jelen összeállításban csak azon kérdésekről lesz szó, melyek: I. a hadirokkantak, II. hadiárvák és hadiözvegyek, III. hadbavonultak családtagjai gondozásával kapcsolatosak; IV. végül röviden ismertetem a hadirokkantak, hadiárvák és hadiözvegyek és a hadbavonultak családtagjai érdekében létesített szervezeteket.

II.

A rokkantügyi akció.

Általános volt a meggyőződés, hogy a legnagyobb szabású és a legsürgősebb intézkedésekre a rokkantkérdés rendezése, de különösen a rokkánásnak induló katonák gyógyítása ügyének szervezése érdekében van szükség. A rokkantgondozás kérdésének megoldása érdekében a magyar kormány 1915. tavaszán egy inkább társadalmi alakulatnak mondható szervezetet létesített, a „Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság“-ot, mely feladatául az első sebkezelés folytán meg nem gyógyult sérülteknek szakszerű utókezelésben való részesítését és a csonkított katonák művégtaggal való ellátását tűzte ki.

Tisza István gróf, a bizottság elnöke és Klebelsberg Kuno gróf, a bizottság alelnöke legelső feladatnak a bizottság munkássága kereteinek megállapíthatása végett a csonkított és béna katonákra vonatkozó összeírás elkészítését tekintették. Ezen összeírás adatait a hadügyminiszter útján az ő fennhatósága alatt álló kórházaknak, lábadozó osztagoknak stb., továbbá a honvédelmi miniszter útján az ő felügyelete alá tartozó hasonló jellegű egészségügyi intézeteknek és a vöröskereszt egyesület által fentartott kórházaknak, lábadozó otthonoknak, üdülő telepeknek stb. és végül a katonaság kötelékéből már elbocsátott katonákra vonatkozólag a belügyminiszter útján a közigazgatási hatóságoknak kellett a statisztikai hivatalhoz beszolgáltatniok. A statisztikai hivatal a beérkezett adatokat fel is dolgozta és kimutatta, hogy 1915. évi március hó 31-ig összesen 20.162 csonkított és béna magyar állampolgár hadisérültről érkeztek be adatok, akik közül 6015 volt csonka, 12.509 volt béna, a többi pedig más módon megsérült (vak, stb.). Ezen adatok, sajnos, nem voltak a valóságnak megfelelőek, egyrészt mivel a háborús viszonyok következtében sokan vagy egyáltalában nem küldöttek be adatokat, vagy nem pontos adatokat szolgáltattak, másrészt mivel a háború hosszú tartama és az első év különösen nagy véres veszteségei következtében a hadisérültek száma folyton nőtt. Ezenkívül az összeírási utasítások

sem voltak teljesen megfelelők, pl. az összeírást elrendelő utasításnál a csonkítás orvosi fogalma volt kidomborítva s így csonkítottak közé jutottak azok is, akiknek csak egy ujjuk, vagy ujjuknak egy vagy több ize hiányzott. Ezek között természetesen sokan voltak olyanok, akiknek nemcsak hogy polgári keresetképességük nem csökkent nagyobb mérvben, hanem a csonkítás még katonai szolgálatképességüket sem befolyásolta.

Midőn Klebelsberg gróf látta, hogy a beérkező anyag nem lesz kielégítő, másrészt pedig a viszonyok, azaz a sok kezelésre, vagy mesterséges testrésszel való ellátásra váró beteg gondozásának sürgőssége nagyobb szabású intézmények haladéktalan létesítését elkerülhetlenné teszi, — nem is várta be az adatgyűjtés eredményének feldolgozását, hanem a rendelkezésére bocsátott, fentebb említett általános természetű adatok alapján hozzáfogott a rokkánásnak induló katonák érdekében szükségesnek látszó intézmények létesítéséhez. A szervezésnél azt vette alapul, hogy egy betegnek a kezelése átlag 3 hónapot fog igénybe venni, egy év alatt körülbelül négyszer fog a beteganyag cserélődni, így 20.000 rokkánásnak induló hadisérültől lévén szó, 5000 ágyhely biztosítása elegendőnek látszott. Ezért egyelőre csak a székesfőváros Révész-utcai vöröskeresztes kisegítő hadikórházának átvételét vette tervbe, ahol 1400 hadisérült részesült volna seborthopediai utókezelésben és a szomszédos Pozsonyi-úti barakkokban oktatásban; ezenkívül a császárfürdői hévvizekkel kapcsolatosan 1200 ágyas fürdőgyógyintézet és rokkantiskola, Pozsonyban 1000 ágyas orvosi utókezelő gyógyintézet és rokkantiskola, továbbá Kolozsvárott szintén orvosi utókezelő gyógyintézet és rokkantiskola létesítését határozta el. Ezen tervek még az 1915. év nyarán megvalósultak, amennyiben a Révész-utcai utókezelő gyógyintézet, melynek eleinte dr. Dollinger Gyula egyet. ny. r. tanár, később pedig Verebély Tibor egyet. ny. r. tanár lett az igazgatója, már 1915. márc. hó 15-én megkezdte működését. A császárfürdői intézet pedig 1915. augusztus hó elején dr. Dalmady Zoltán egyetemi m. tanár vezetése alatt szintén megnyitott és a fürdő közvetlen közelében a fizikális therápia minden tényezőjével berendezett külön kezelőhelyiség is létesült, mellyel kapcsolatban a súlyosabb sérültek részére kisebb 88 ágyas barakk-kórház is szerveztetett. A Lajos-utcai elemi iskolában 342 rokkant helyztetett el, végül a Forgách-laktanyában több mint 386 hadisérültnek volt férőhelye, akik mind a Császárfürdő és a most említett minden fizikális gyógy-

tényező használatára berendezett kezelőhelyiségekben kerestek gyógyulást.

A kolozsvári intézet megnyitása elé időközben különböző nehézségek gördültek, ellenben a Révész-utcai utókezelő gyógyintézet közelében sikerült még 1915. nyarán a Váczi-út 57. szám alatt levő fővárosi elemi iskolában elhelyezett hadikórháznak átvétele, amely már orvosi kezelésre nem szoruló, hanem rokkantságuk következtében más életpályára kiképzendő sérültek elhelyezésére rendeztetett be. Ez az intézmény Berecz Gyula kir. tanfelügyelő vezetése alatt mint rokkantiskola 690 férőhellyel 1915. augusztus havában szintén megnyílt. Ezenkívül Pozsonyban is sikerült Bakay Lajos egyetemi tanár vezetése alatt nagyobb szabású intézet felállítására, amennyiben 1915. július 12-én az ottani Csáky-téri elemi iskolát utókezelés céljaira rendezte be a bizottság és itt a rokkantak részint magában az iskola helyiségeiben, részint pedig az iskola közelében levő dunaparti barakktáborban — amely lábadozó katonák üdülésére szolgált — nyertek elhelyezést. A fémipari szakiskola helyiségeiben s a városban élő magán mesterembereknél pedig a rokkantak kiképzése felől is gondoskodás történt.

A Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság működését kiegészítette a Teleki Sándor gróf vezetése alatti „Vörös Kereszt Egyesület Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatala”-nak működése, mely egyrészt lábadozó otthonokat tartott fenn, ahol olyan katonáink tartózkodtak, akiknek orvosi kezelése már kb. befejezést nyert és akiknek csak üdülésre volt szükségük, továbbá munkaközvetítő és elhelyező hivatalt szervezett, amely hivatal útján 1915. évi aug. hó elejéig 134 rokkant munkás jutott kenyérkereset-höz. A polgári életbe visszatért rokkantak gondozására a „Vörös Kereszt Egyesület Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatala” ú. n. rokkantgyámi szervezetet létesített, mely több mint 20 törvényhatóságban meg is alakult. Ezen vármegyékben, illetve törvényhatósági városokban rokkantügyi bizottság létesült, élén a főrokkantgyámmal. Járásokban és nagyobb városok kerületeiben járási és kerületi rokkantügyi bizottságok szerveztettek, élükön a vezető rokkantgyámmal, községekben pedig a rokkantak gondozására külön rokkantgyámokat kértek fel. A Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatal és a Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottság egyaránt belátták, hogy a rokkantgondozó szervezeteknek ilyen szétforgácsolása, az ügyeknek ilyen két egymással szerves összeköttetésben nem lévő társadalmi alakulat útján való

intézése a rokkantgondozást nagyon megnehezíti s ezért a Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatal 1915. évi augusztus hó elején működését beszüntetve, ügykörét a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottságra ruházta át. Időközben azonban az is kiviláglott, hogy egyrészt a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottságnak fentebb vázolt intézkedései nem elégségesek a sérültek gyógykezelése és oktatására irányuló nagy feladatok megoldására, másrészt pedig a rokkantak munkaközvetítésével, a polgári életbe visszatértek gondozásával, a magángazdaságban nem boldoguló rokkantak telepeken való elhelyezésével és általában a rokkantgondozással kapcsolatos további feladatok oly nagy mérvűek, hogy ezeknek megoldására ilyen társadalmi jellegű szervezet nem elégséges.

Eközben a közös hadügyminiszterium, az illetékes osztrák miniszteriumok és a m. kir. kormány között az 1915. év tavaszán a rokkantkérdés rendezése érdekében megindított tárgyalások anynyira előrehaladtak, hogy a rokkantgondozás néhány főbb alapelveire vonatkozólag közös megállapodások jöttek létre. Ezen megállapodások lényege az volt, hogy a monarchia védelmében megrokkant katonák mesterészes testrészekkel való ellátása, továbbá gyógyítása és esetleges oktatása állami feladat s az ezzel kapcsolatos költségeket minden rokkant után legfeljebb egy évig a hadügyi tárcának kell viselnie. Ezenkívül abban is megállapodtak a kormányok, hogy a legcélszerűbb volna, ha a gyógyítás, oktatás és művégtag nyújtása az osztrák és a magyar kormány vezetése alatt álló s e célból alakított külön szervezetek útján történék.

Ezen megállapodás végrehajtására s a rokkantgondozás intézésére létesült külön hivatali szervezet volt a „M. kir. Rokkantügyi Hivatal“, amelynek teendőit az osztrák kormánnyal történt megállapodás alapján kiadott 330—1915. sz. M. E. rendelet, továbbá a 3301—1915. sz. M. E. rendelet részletesen ismerteti. A 3300—1915. sz. M. E. rendelet olyan rendelet volt, mellyel egyidejűleg csaknem azonos szövegű utasítást adott ki az osztrák kormány. E rendelet szerint mindazok a hadisérültek, akiknek keresetképesége a háború folytán csonkulás, bénulás, izületi merevség, vagy valamely sérülés utóhatása következtében csökkent, — ha remény van arra, hogy megfelelő orvosi utókezelés, vagy gyakorlati oktatás által a polgári keresetképeségüket egészen vagy részben visszanyerhetik, orvosi utókezelés alá kerülnek és gyakorlati oktatás által régi polgári foglalkozásuk, vagy valamely más foglalkozás folytatására képessé tételnek. Ezen orvosi utókezelés vagy gyakorlati oktatás

történhetik ugyan a katonai igazgatás és a Vörös Kereszt intézeteiben is, de erre elsősorban a m. kir. Rokkantügyi Hivatal által létesített állami intézetek vannak hivatva. Ezen utókezelés és oktatás a közös hadsereg költségén egy esztendőig nem haladhat meg és az utókezelés vagy gyakorlati oktatásra való felvétel a leszerelés befejeztével megszűnik a hadifoglyok kivételével, kikre nézve külön intézkedés történik. A katonai kincstár a m. kir. Rokkantügyi Hivatal intézeteiben történő utókezelés vagy gyakorlati oktatás költségeinek fedezésére fejenként és naponként 3 K ápolási díjat fizet a közös költségek terhére.

A horvát-szlavonországi hadisérültek gondozására ezen rendelet alapján Kulmer Ferenc gróf vezetése alatt külön országos bizottság alakult, amely „Horvát-Szlavon Hadirokkantak Gyógykezelésére és Oktatására Alakított Országos Bizottság” néven teljesen függetlenül és önállóan működik.

Az osztrák kormányval történt közös megegyezés alapján a legénységi állományhoz tartozó azon személyek, akik a szükségesnek talált orvosi utókezelésnek, mesterséges testrészek alkalmazásának, vagy gyakorlati oktatásnak magukat nem vetik alá, külön e célra alakítandó ú. n. felülbírálati bizottság elé állíttatnak, amely bizottság azután javaslatot tesz, hogy egyeseknél, főleg azoknál, akik rosszhiszeműen járnak el, nem indokolt-e rokkantsági illetményeinek egészben vagy részben való megvonása. E felülbírálati bizottságok közül csak egy, a budapesti alakult meg Dollinger Gyula egyet. tanár elnöklete alatt és egész Magyarország területéről ezen bizottság elé kerülnek a fentemlített esetekben a rokkantak.

A m. kir. Rokkantügyi Hivatal ügykörét részletesebben szabályozó 3301/1915. számú M. E. rendelet szerint a Hivatal feladata a sérülések következtében megbénult vagy csonkított, továbbá a belbeteg katonák gyógyításán kívül mesterséges testrészeket előállító műhelyek és gyakorlati oktatással foglalkozó intézetek létesítése és ezek igazgatása; azoknak, akiknek gyógyítása és oktatása befejeződött, munkaközvetítés útján való elhelyezése, a már elhelyezett rokkantak társadalmi gyámolításának szervezése és irányítása, azután a magán gazdasági életben el nem helyezhető rokkantak részére mezőgazdasági és ipari kereseti telepek és műhelyek felállítása és fentartása.

A Hivatal egyik legfontosabb feladata az utókezelő gyógyintézetek, mesterséges testrészeket előállító műhelyek és rokkantiskolák hálózatának az utókezelésre váró rokkantak nagy számának

megfelelő mértékben való kiépítése volt. Erre való tekintettel a 3301/1915. sz. r. ezen intézetek szervezését részletesen is szabályozta. E szerint a Hivatal minden utókezelő gyógyintézet élére igazgatót állított, a gyógykezelés vezetésére pedig főorvosokat és másodorvosokat alkalmazott. A mesterséges testrészeket előállító műhelyeknél a műhely vezetését e célra alkalmazott adminisztratív és technikai igazgatóra bízta, akinek támogatására még az irányító főorvos, mintázó főorvos, műhely-osztályvezetők és természetesen a munkások és végül az állkapocs- és fog-protezisek készítésével foglalkozó technikai laboratoriumi vezetők is rendelkezésre állnak. A Rokkantügyi Hivatal a rokkantiskolák élére rokkantiskolai igazgatókat állított, akik alatt működnek a rokkantiskola három ágának vezetői, t. i. mezőgazdasági és ipari irányú, továbbá elemi és polgári iskolai és általános ismeretekre oktató szaktanfolyamok vezetői, a műhelyfőnökök és művezető mesterek, szaktanfolyam-vezetők, elemi és polgári, valamint gyógypedagógiai tanítók és végül a rokkantiskolai orvos.

A Hivatal orvosi utókezelő gyógyintézeteinek működését az országos sebészeti felügyelő, dr. Dollinger Gyula egyet. ny. r. tanár és helyettese, dr. Holzwarth Jenő egyet. ny. rk. tanár, az ipari irányú rokkantiskolákat az országos iparoktatási szakfelügyelő, Víg Albert ipariskolai főigazgató, a kereskedelmi szakoktatást pedig dr. Schack Béla főigazgató, felső kereskedelmi iskolai szakoktatási felügyelő ellenőrzi.

Hadisérült katonáink felvétele ezen intézetekbe meglehetősen komplikált eljárás mellett történik. Ezt az eljárást a hadügyminisztérium és honvédelmi minisztérium külön rendeletben szabályozta (10.942/1915—eln., 8110/eln. 3—1915.). Az illetékes katonai tényezők különös súlyt helyeztek arra, hogy a m. kir. Rokkantügyi Hivatal intézeteibe olyan hadisérültek ne kerüljenek, akik katonai szolgálatra rövid időn belül ismét alkalmassá válnak. Ezért a katonáknak a Hivatal intézeteibe való beutalását úgy szabályozták, hogy minden egyes katonai, vagy Vörös Kereszt kórháznak, lábadozó osztagnak stb. minden olyan katonáról, akinek nézetük szerint a keresetképesége nagyobb mérvben csökkent, külön egyéni kimutatást kellett kiállítani (Ausweis), amely kimutatás az illetékes es. és kir. katonai parancsnokság, honvédeknel pedig az illetékes honvédkerületi parancsnokság útján terjesztetett fel. Ezen kimutatásokat az illetékes katonai parancsnokságok eljuttatták a m. kir. Rokkantügyi Hivatalhoz, mely Hivatal ismét a katonai parancs-

nokság útján minden egyes rokkant katonára vonatkozólag közölte a kimutatást beküldő intézettel, hogy az illető mikor és a Hivatalnak mely intézetébe küldendő. Ez az eljárás az utókezelésre szorulóknak megfelelő intézetbe való felvételét meglassította, de azáltal, hogy a Hivatal igyekszik minden egyes sérültet a reá vonatkozó kimutatás beérkezése után haladéktalanul elhelyezni, némileg ellensúlyozta az eljárás bonyolult voltával összekötött hátrányokat. Hasonló komplikált eljárás mellett folyt le kezdetben azon rokkant katonáknak, akik már sem kezelésre, sem oktatásra nem szorulnak, a m. kir. Rokkantügyi Hivatal intézeteiből való elbocsátása is. Ezt az eljárást azonban, egyes kivételektől eltekintve, idők folyamán sikerült a Hivatalnak a katonai tényezőkkel egyetértőleg annyira egyszerűsíteni, hogy a rokkant katonák elbocsátásával kapcsolatos iratok megszerzése már utókezelésük alatt megtörténik és felülvizsgálatuk legtöbbször az illető rokkantügyi intézet székhelyén eszközölhető. Így azután a rokkant gyógyításának és oktatásának befejezte után most már rendszerint rövid időn belül visszatérhet a polgári életbe.

Az 1915. évi szeptember havában megalakult Rokkantügyi Hivatal alelnöke is Klebelsberg gróf lett, ki még a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottság által létesített Révész-utcai, Császárfürdői, pozsonyi intézeteken és dunabalparti rokkantiskolán kívül 1915. évi november hó 1-én a Tavaszmező-utcában dr. Borszéky Károly egyet. ny. rk. tanár igazgatása alatt új utókezelő gyógyintézetet nyitott meg, továbbá Kalocsán Várady L. Árpád érsek támogatásával és a Kleiner Lajos v. püspök vezetése alatt működő Kalocsa Vidéki Méhészek, Földművesek és Iparosok Egyesülete közreműködésével rokkantiskolát létesített. Ezen intézménynek az volt a célja, hogy az ott tanulók egy része kiképzésük befejezte után itt ott maradhasson s így az iskola később kereseti teleppé alakuljon át. — A Tavaszmező-utcai utókezelő gyógyintézet létesítését pedig arra használta fel Klebelsberg gróf, hogy a rokkantak gyógykezelésének eredményességét az intézetek szakszerű elkülönítése által is fokozza. A rendelkezésre álló magyar orvosi szakemberek elenyésző csekély voltára való tekintettel ugyanis csak úgy lehetett remény sikerre, hogy ha olyan intézetek létesülnek, amelyek alkalmasak arra, hogy egy kiváló szakember egész munkaerejét lekössék, az intézeteket viszont kezelési módok, vagy sérülési fajok szerint specializálva mindegyik orvosnak csak szorosan a választott szakmának megfelelő esetekkel kellene foglalkoznia. Így a budapesti intézeteket sérülés fajai szerint elkülönítette és pl. a Tavaszmező-utcai

utókezelő gyógyintézet csak a fejsérültek utókezelésével, arc, orr, állkapocs hiányok pótlásával, szemészeti és fülészeti utókezeléssel foglalkozott. A Révész-utcai utókezelő intézet főleg a periferiás idegsérültek kezelését és általában a rokkantak sebészi irányú utókezelését vállalta magára, a Császárfürdői intézet pedig a fizioterápiái és különösen fürdőgyógyászat útján való gyógyításra koncentrált a erejét. Ez a specializálódás vidéken természetesen nem volt ilyen mértékben keresztülvihető. De a Hivatal az intézeteket ott is igyekezett legalább különböző kezelési módoknak megfelelő osztályokra osztani és ezek élére lehetőleg kiváló szakembereket igyekezett megnyerni. 1915. év november hó 5-én a Rokkantügyi Hivatal átvette a vak katonák gondozását is munkakörébe és eredetileg az iparművészeti főiskola hadikórházában elhelyezett és később onnan a gödöllői Méhészeti Gazdasági Iskolába kitelepített vakokat, a polgári vakok számára létesített István-úti m. kir. Vakok Intézetébe gyűjtötte össze, oktatásukkal más állami intézetek gyógypedagógusait bízta meg és tekintettel a vakok oktatásának s általában megvakult katonáink ügyének nagy fontosságára, az intézet felügyeletére külön igazgató tanácsot szervezett. Itt meg kell emlékeznünk gróf Dessewffy Emilnéről, akinek köszönhető, hogy a vak katonák összegyűjtése és oktatásuk megkezdése még a rokkant-gondozás rendszeres megindítása előtt megindulhatott. Dessewffy grófné azóta is, mint a Vak Katonák Intézetének vezetője, állandóan foglalkozik a rokkant-kérdés ezen legnehezebb ágának előmozdításával és különösen a vak katonák lelki vígasztalásának nemes feladatával. A grófnő mellett Czako Elemér dr. múzeumi osztályigazgató és Kirschenheuter Ferenc gyógypedagógus igazgatják az intézetet.

A Vakok Intézetén kívül további specializálódását jelentette rokkant katonáink gyógyításának a Laudon kaszárnyában elhelyezett cs. és kir. tartalékkórháznak átvétele, amely intézményt már átvétele előtt is a cs. és kir. katonai parancsnokság utókezelésre váró rokkantak összegyűjtésére használt. Ezen intézmény, mint a m. kir. Rokkantügyi Hivatal Timót-utcai utókezelő gyógyintézete 1916. január hó 11-én nyílt meg. Az intézet megnyitásával a Hivatal két cél elérését igyekezett megkönnyíteni. Az egyik az volt, hogy legyen magának a Hivatalnak gyűjtő-intézte, ahol a katonai intézetekből átutalt hadisérülteket megvizsgálhatja és szakszerűen csoportosíthatja, megfelelő utókezelő gyógyintézetbe, vagy rokkantiskolába küldheti, a másik célt az képezte, hogy amputált katonáink gyógyítására, csonkjainak a művégtag használatára való elkészí-

tésére külön szakszerűen berendezett intézet álljon rendelkezésre. Így történt azután, hogy Dollinger Béla egyet. magántanár orvosi vezetése alatt álló Timót-utcai utókezelő gyógyintézetben hadisérültek orthopaediai kezelésére szolgáló kisebb 390 ágyas osztályon kívül egy 510 férőhelyes osztály is létesült az amputált rokkantak befogadására, s ezenkívül 450 férőhely állott rokkant katonák gyűjtése és elosztása céljából rendelkezésre.

A Timót-utcai intézet megnyitásával a hadisérültek gyűjtésére nagyobb számú férőhely állván rendelkezésre, a Rokkantügyi Hivatal intézeteibe tartozó hadisérülteknek a katonai intézetekből való átvételére megindított eljárás még nagyobb intenzitással volt folytatható és még több újabb férőhelyet kellett biztosítani. A szükséges újabb szervezési munkálatok eredményeképpen 1916. évi március hó 10-én megnyilott Lichtenberg Sándor egyet. ny. rk. tanár vezetése alatt a Rokkantügyi Hivatal kassai intézete, mely az igazságügyi miniszterium alá tartozó kassai kir. javító-intézetnek átengedése következtében ezen mintaszerűen berendezett intézet helyiségeiben nyerhetett elhelyezést. Itt nemcsak sebészeti és orthopediai működést kifejtő utókezelő gyógyintézet alakult, hanem egyszersmind a Javító Intézet tanári kara munkaerejének segítségével és különösen Fürst Sándor kir. javító-intézeti igazgató támogatásával és az intézet műhelyének felhasználásával rokkantiskola is létesült. A kassai Állami Fémipari Szakiskolában pedig mesterséges testrészeket előállító műhely is szerveztetett. A kassai intézet 900 újabb rokkant elhelyezését tette lehetővé. Ennek megnyitását gyorsan követte Budapesten újabb utókezelő intézet létesítése, a Márvány-utcai hadikórházi célokra átengedett székesfővárosi elemi iskolában, mely több mint 570, csupán orthopediai kezelést igénylő hadisérült befogadására szolgált; ezen intézet Kopits Jenő egyet. magántanár igazgatása alatt 1916. április hó 1-én nyilott meg. Ezzel egyidejűleg vétetett át a Bajza-utcai művésztelepen létesült hadikórház is, mely szintén utókezelő gyógyintézetté alakítottatott át és Csiky József egyetemi magántanár vezetése alatt áll. Ez a kórház egyrészt az idegsérültek, másrészt az idegorvosi vizsgálatra váró fejsérültek és traumás neurozisban szenvedő betegek nagyobb számban való gyógykezelését tette lehetővé; itt 250 beteg helyezhető el. Sőt mivel ezen intézettel kapcsolatosan Jendrassik professzor megengedte, hogy a klinikáján 60 ágy ugyanilyen féle idegsérült és idegbeteg befogadására szolgáljon, a második számú belklinikán a rokkantak számára berendezett

ideosztállyal együtt a Bajza-utcai intézet kötelékében elhelyezhető hadisérült katonák létszáma 310-re emelkedett.

A rokkant katonáknak tetemes része, mondhatni több mint a fele, utókezelésének befejezte után helyi vagy harctéri szolgálatra alkalmassá lesz; ezen kívül azoknak egy része is, akik a gyógykezelés dacára rokkantak maradtak, csak katonailag lesznek rokkantak, tehát a polgári életben továbbra is annyira keresetképesek maradnak, hogy továbbkezelést nem igényelnek. Ezek a rokkantak különösebb szociális gondozásra csak kisebb mértékben szorulnak és főleg azokra kellett a m. kir. Rokkantügyi Hivatalnak különös figyelmet fordítania, akiknek sérülésük következtében keresetképességük állandóan nagy mértékben csökkent. A Hivatal úgy intézkedett, hogy ezen rokkantakkal sorsuk felől a minden egyes intézetben alkalmazott pályaválasztási tanácsadók folytassanak tárgyalásokat. A pályaválasztási tanácsadásnak az egyes intézetekben való koncentrálása azért látszott célszerűnek, mert a rokkantak ezeken a helyeken rendszerint hosszabb ideig tartózkodván, a tanácsadóknak állott leginkább módjukban a rokkantak viszonyaival való részletes megismerkedés és hajlamaiknak kitapasztalása. Ekkor még tekintettel arra, hogy a katonaság utókezelő gyógyintézeteket és rokkantiskolákat Magyarországon nem létesített, a Hivatal vezetői azt remélték, hogy minden keresetképességében súlyosan szenvedett rokkant keresztül fog menni ezen intézeteken. Sajnos, azonban ezen feltevés nem bizonyult helyesnek, amennyiben, amint az újabb adatokból kiderült, a katonaság nagyszámú olyan rokkantat is küldött vissza a polgári életbe, aki ezen utókezelő gyógyintézetekben és rokkantiskolákban egyáltalában nem fordult meg. Igaz ugyan az, hogy ezen rokkantakat, amennyiben pályaváltoztatásra, vagy tanácsadásra lett volna szükségük, az illetékes közigazgatási hatóságoknak fel kellett volna hívniok a m. kir. Rokkantügyi Hivatalnál való jelentkezésre, azonban nagyon sok esetben ily irányban kiadott rendeletek dacára sem jutott be a rokkant ezen intézetekbe és nagyon sokszor nem részesült a pályaválasztási tanácsadó támogatásában.

Az intézeti pályaválasztási tanácsadóknak feladata annak előzetes megbeszélése és megállapítása, hogy a rokkant folytathatja-e a polgári életbe visszatérve régi foglalkozását, vagy ha nem folytathatja, milyen más foglalkozást kell választania, van-e e célból különös kiképzésre szüksége, vagy sorsa munkaközvetítés útján való egyszerű elhelyezéssel biztosítható-e? A pályaválasztási tanácsadónak egyénileg is többször és nem hivatalosan mindenegyes rokkant-

tal kell tárgyalnia és ez alapon teszi meg azután javaslatát, a minden egyes intézetben felállított kibocsátó bizottságnak, amely azután dönt afelett, hogy kell-e tanulnia az illetőnek és ha igen, mit, továbbá, hogy hol helyezhető el az illető ezen új foglalkozási ágban való kiképzés céljából. A pályaválasztási tanácsadónak és a kibocsátó bizottságnak természetesen szigorúan szem előtt kell tartania azt, hogy nem a rokkantiskolák minél nagyobb számban való megtöltése a cél, hanem arra kell törekedni, hogy minden rokkant megtarthassa a régi szociális helyzetét, amennyiben lehetséges régi környezetében, régi viszonyai között és ha a régi foglalkozását nem folytathatja, lehetőleg ehhez hasonló foglalkozási ágban nyerjen kiképzést és elhelyezést. A rokkanttal folytatandó megbeszélés alapján a pályaválasztási tanácsadó a rokkantkibocsátó bizottságnál megteszi javaslatát, mely azután a rokkant jelenlétében dönt az illető sorsa felől.

Ezen eljárás mellett aránytalanul kisebb számú rokkant részére kellett új életpályán való kiképzés lehetőségét biztosítani, azonban ennek dacára is a már meglevő rokkantiskolák nem bizonyultak elégségeseknek és ezért 1916. április hó 10-én a Rokkantügyi Hivatal Debreczenben külön mezőgazdasági irányú rokkantiskolát nyitott meg 60 férőhellyel. A Hivatalnak már azelőtt is állottak a földművelésügyi miniszterium támogatása következtében az országban mezőgazdasági kiképzés, illetve a mezőgazdaság egyeságaiban kiképzésre váró rokkantak részére férőhelyek rendelkezésre az állami földműves-iskolákban, kertészeti tanintézetekben. Ilyenek voltak a debreczeni, hódmezővásárhelyi gazdasági iskolák, a breznóbányai, jászberényi, pápai, rimaszombati, somogyszentimrei, békéscsabai, kecskeméti, tordai, algyógyi és karczagi földművesiskola, a gödöllői méhészeti iskola és a pozsonyi vin-cellériskola. Mindazonáltal szükségesnek látszott, hogy külön olyan intézetek is létesíttessenek, melyek kizárólag rokkantaknak mezőgazdasági és házi iparban, kertészetben, főleg zöldségtermelésben és méhészetben való kiképzésre szolgálnak. Ilyen rokkantiskola a Csűrös Ferenc debreceni kultur-tanácsos vezetése alatt megnyitott debreceni gazdasági rokkant-iskola. Ezenkívül 1916. évi június hó 5-én szintén Debreczenben az ipari pályára készülő rokkantak számára az ottani ipari szakiskola helyiségeiben 96 rokkant számára ipari szaktanfolyam létesült Sztankay F. Béla ipari iskolai igazgató felügyelete alatt. Ezen intézettel egyidejűleg nyitotta meg a Rokkantügyi Hivatal a még a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó

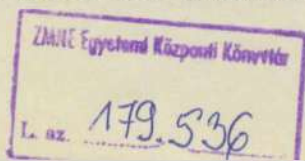
Bizottság által tervezett kolozsvári utókezelő gyógyintézetet és rokkantiskolát, mely 450 rokkant befogadására volt alkalmas. Itt az egész intézet igazgatását Lázár István gróf vállalta magára, miniszteri biztosi minőségben, s alatta az intézet utókezelő gyógyintézeti részének vezetésével Hevesi Imre ny. rk. tanár, az ipari szakiskola vezetésével Thirring Gusztáv bízott meg, mint rokkantiskolai igazgató. 1916. évi május hó 1-én a m. kir. Rokkantügyi Hivatal átvette a sátoraljaujhelyi megfigyelő állomást, mely több mint 3000 rokkant befogadására volt alkalmas. Ezen intézet vezetését a Hivatal továbbra is a megfigyelő állomást megszervező Mailáth József gróf miniszteri biztosra bízta, és az intézmény utókezeléssel foglalkozó részének igazgatását dr. Balázs Dezső és dr. Baron Sándor ezredorvosokra ruházta, a mezőgazdasági irányú rokkantiskola vezetését Rády Lajos gazdasági szaktanító kezeibe tette le, az ipari irányú szakiskola vezetésére pedig Jankó Gyula ipari szakiskolai tanárt kérte fel.

Sajnos, a lucki áttörés következtében oly nagy szükség volt a haretérről hazaküldött sebesültek első megfigyelésére újabb férőhelyekre, hogy a m. kir. Rokkantügyi Hivatal kénytelen volt a megfigyelő állomás férőhelyeiből 1200 ágyat ismét betegek és sebesültek megfigyelési céljaira átengedni, továbbá néhány ágyat a polgári fertőző betegek részére kellett fenntartani, úgy hogy az utókezelő gyógyintézet és rokkantiskola férőhelyeinek száma 2210-re csökkent. A férőhelyek újabb apadását jelentette a román háború kitörése, amelynek következtében a Rokkantügyi Hivatal kénytelen volt a kolozsvári intézetet visszaadni a hadvezetőségnek. Ez az intézet, kivéve az ipari rokkantiskolát —, amely 1917. évi augusztus havában újból megnyílt és jelenleg Kürtös József ipariskolai igazgató vezetésével működik — mindezekig nem vette fel az erdélyi betörés következtében hirtelen félbeszakadt működését.

A rokkantiskolák szervezésével megindult akció során további lépést jelentett a tokaji rokkantiskola megnyitása, mely működését 1917. évi március hó 1-én kezdte meg és kosárfonásra, továbbá méhészetre, baromfitenyésztésre, zöldségtermelésre és szőlészetre képezi ki a rokkantakat. Az ezen iskolába való felvételre jelentkező rokkantak száma azonban mindig igen kevés volt és így a Hivatal ezt nem fertőző tüdőbeteg rokkantak befogadására alakítja át.

Az utókezelő gyógyintézetek és rokkantiskolák szervezésével egyidejűleg újabb és újabb mesterséges testrészeket előállító műhe-

lyek is létesültek. Még a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottság szervezett két ilyen műhelyt, egyiket Budapesen, a másikat Pozsonyban. Ezeket a műhelyeket Klebelsberg gróf, a Rokkantügyi Hivatal alelnöke, amennyire csak a háborús viszonyok megengedték, igyekezett nagyobbszabású intézményekké fejleszteni; különösen a budapesti műhely megnagyobbítására törekedett és sikerült is elérni, hogy az összes vidéki műhelyeknél aránytalanul nagyobb termelőképeséget ért el és állandóan 200-nál több munkást foglalkoztatott s maga e műhely megnyitásától 1917. évi október hó 1-ig 9226 prothezist állított elő. A műhelyt a háború után való fenttarthatása végett a Hivatal átadta a m. kir. kereskedelemügyi miniszteriumnak, hogy a miniszterium a műhellyel kapcsolatban a magyar műszerészipar fejlesztésére külön műszerész és kötszerész szakiskolát létesítsen, a műhelyt pedig a rokkantak prothezissal való életfogytiglani ellátására állandó jellegű állami műhellyé alakíthassa át. Ezen műhely élén, míg a Rokkantügyi Hivatal fenhatósága alatt állt, Dömötör Pál felsőipariskolai igazgató állott, ki ezt mint ennek adminisztratív és technikai igazgatója, mintaszerűen vezette. A pozsonyi prothezisműhelynél Bejezy Árpád ottani fémipari szakiskolai igazgató végezte és végzi az adminisztratív és technikai igazgatói teendőket, a műhely orvosi irányítását pedig Bakay Lajos egyet. ny. r. tanár vállalta magára. Kassán az ottani intézettel egyidejűleg szintén létesült prothezisműhely, melynél az adminisztratív és technikai igazgatói teendőkkel Pattantyus Ábrahám Endre tanár, az orvosi vezetéssel pedig Lichtenberg Sándor egyetemi rk. tanár bízott meg. A sátoraljujhelyi ilyen műhelynél a technikai vezetést Perlusz Dezső, az orvosi vezetést Balázs Dezső ezredorvos, az aradi prothezisműhelynél a technikai és adminisztratív igazgatói teendők végzését Benkert György, az orvosi vezetést pedig Zimmermann Károly vállalta. A debreceni prothezisműhelynél pedig a technikai vezetéssel Ráth Kálmán mérnök, az adminisztratív vezetéssel Sztankay F. Béla foglalkozott. Minden egyes műhelynél az orvos szabadon határozta meg az ott készítendő prothezisek rendszerét. Ezenkívül a technikai vezetők is teljes mértékben jogában állt újabb és újabb konstrukciók szerkesztése úgy, hogy a Hivatal ezen intézeteinek mindegyike önálló nemcsak a termelés kérdésében, hanem a prothezis készítés alapját képező kísérletezés szempontjából is. Ennek következtében a mesterséges testrészeket előállító műhelyek megnyitása óta készült prothezisek nem egyféle rendszerűek. Készültek Dollinger tanár

rendszerének megfelelő műlábak és műkarok, melyekhez alkalmazkodva a műkarok technikai problémájának megoldását Karlovitz László tanár is nagy mértékben előbbre vitte. A Pozsonyban gyártott művégtagoknak Bakay tanár állapította meg a rendszerét, mely egyes részletekben eltér Dollinger tanár rendszerétől. A kassai intézetben pedig Lichtenberg tanár utasításai szerint készülnek a művégtagok. Ezenkívül Debrecenben és részben Budapesten is Ráth Kálmán mérnök saját konstrukciója szerint gyártanak mesterséges testrészeket; Aradon pedig Zimmermann Károly találmánya szerint összeállított mesterséges testrészeket készítenek, főleg a combamputáltak részére.

Már a sérült katonák utókezelése és oktatása érdekében megindított tárgyalások alkalmával felvetődött azon kérdés, hogy mi módon lehetne gondoskodni a háború következtében más módon szenvedett harcosainkról, azaz a belbeteg és főleg a tüdőbeteg katonáinkról. Ekkor azonban kellő adatok hiánya miatt az akció nem volt megindítható úgy, hogy a rokkantak gondozására vonatkozó, az osztrák és magyar kormány közötti közös megegyezésen alapuló 3301/1915. M. E. számú rendelet még csak jelezte, hogy a belbeteg katonákra vonatkozó gondoskodás is szabályozás tárgyát fogja képezni. 1916. évi január hó 10-én azonban a belbetegek érdekében megindított adatok gyűjtése lezáratván, már megindulhatott a munka, amennyiben a beérkezett adatok tájékoztatást nyújtottak afelől, hogy hány (6223 rokkant katonát mutattak ki) belbeteg katona gyógyításáról kellett volna gondoskodni. A hadügyminiszteriummal és az osztrák belügy- és pénzügyminiszteriummal indított tárgyalások nem vezettek kellő eredményre, amennyiben csak annyit sikerült biztosítani, hogy a közös költségek terhére a belbetegek után is fizet a cs. és kir. hadügyminiszterium minden egyes katonáért legfeljebb egy évig naponként 4 K ápolási díjat, mely később, mikor a sérültek ápolási díja 3 helyett 4 K-ban állapított meg, 4 K-ról 5 K-ra emeltetett. A szükséges intézetek felszerelésére azonban külön fedezet — mint amilyen általában a sérülteknél adott — a belbeteg akciónál nem volt kieszközölhető. Ennek dacára a m. kir. Rokkantügyi Hivatal haladéktalanul hozzáfogott a statisztikai adatok szerint aránylag nem nagyon nagy számúnak látszó belbeteg katona gyógyításának szervezéséhez.

A belső betegségek következtében keresetkéességükben szenvedett katonák különleges orvosi utókezelését és gyakorlati oktatását az 1916. évi 4173. és 4174. számú M. E. rendelet a sérült kato-

nák gyógykezelésével analog módon szabályozta. Ezen rendelet szerint a belbeteg katonákat gyógyító intézetek felügyeletét a Hivatal Korányi Sándor báró egyetemi tanárra bizta, mint az országos belgyógyászati felügyelőre és helyetteséül dr. Elischer Gyula egyet. magántanárt alkalmazta országos belgyógyász felügyelő-helyettesi minőségben. Az erdélyi megyékben létesítendő ilyen intézetek felügyeletére pedig Jancsó Miklós egyetemi ny. r. tanárt, illetve Elfer Aladár egyetemi ny. rk. tanárt alkalmazta erdélyrészi belgyógyász felügyelő, illetve belgyógyász felügyelő-helyettesi minőségben.

Már a megindult konkrét szervezési munkálatok kezdetén világossá vált, hogy a beérkezett adatok nem adnak helyes képet a helyzetről és ezért Klebelsberg gróf már eleve nagyobb számú belbeteg befogadására alkalmas kórháztelepet vett igénybe, mint amilyenre a statisztikai adatok szerint szükség lett volna.

Igy 1915. évi december hó 1-én megnyitotta a rózsahegyi különleges kórházat, mely az ott létesült megfigyelő állomás barakkjainak felhasználásával szerveztetett és itt összesen 1800 belbeteg volt elhelyezhető. Ezen intézetben főleg a szív-, ideg- és gyomor-bajos rokkant katonák gyógyítása véttetett tervbe. December hó 15-én megnyílt a Rokkantügyi Hivatalnak 2400 ágyas besztecebányai különleges gyógyintézete, mely szintén megfigyelő állomásból alakult át tüdőbeteg katonák koncentráálására és gyógykezelésére.

Ami már előrelátható volt, az csakhamar be is bizonyult, t. i. a beérkezett statisztikai adatok nem voltak pontosak, a tüdőbeteg katonák száma aránytalanul nagyobb volt, mint amilyen számú ily katonáról az első hivatalos adatgyűjtés alkalmával kimutatások érkeztek. Igy a m. kir. Rokkantügyi Hivatal rózsahegyi különleges gyógyintézetének legnagyobb részét kénytelen volt tüdőbeteg katonák befogadására berendezni, a szív- és gyomor-bajos katonákat pedig onnan jórészen Korytnicára helyezte ki. Ez nem volt a Hivatalnak saját intézete, hanem olyan bérelt fürdő, ahol a fürdőgyógyintézet igazgatósága vállalta magára a rokkantak ellátását és ételmezését és a m. kir. Rokkantügyi Hivatal csak a felügyeletet gyakorolta a telep felett. Korytnicán kívül 1916. évi február hó 1-én Tarcsafürdőt is igénybe vette a Rokkantügyi Hivatal, ahol főleg szívbeteg katonák nyertek elhelyezést. Míg Korytnicán 200 rokkant belbeteg részére volt férőhely, addig Tarcsafürdön további 400 belbeteg katona volt elhelyezhető. A tüdőbeteg katonák nagy száma következtében a Hivatal újabb megfigyelő állomás átvételét

tervezte. Ily irányú tárgyalásai a Hivatalnak azonban nem vezettek eredményre, amennyiben csak egy megfigyelő állomás átadását, a Schönborn-Buchheim Károly gróf vezetése alatt álló, Munkácson lévőét sikerült kieszközölni és itt a Hivatal nagyobb beruházásokat létesített. Mikor azonban a tényleges átvételre került volna a sor, közbejött a lucki áttörés és a megfigyelő állomásra sebesültek elhelyezése céljából volt szükség, ennek következtében ezen intézet sem volt mindezeideig birtokbavehető.

Mivel építkezésre háborús viszonyok következtében nem lehetett gondolni, Klebelsberg gróf már kész objektumoknak megvásárlása, vagy igénybevételére törekedett; ennek eredménye volt 1916. évi április havában a Batthyány Lajos gróf tulajdonát képező ikervári kastélynak megvétele, mely megfelelő átalakítás után 1916 november 30-án 110 tüdőbeteg katona részére nyújtott elhelyezést. Ezenkívül 1916. év nyarán Fogaras megyében Alsószombatfalván lévő ménésbirtok épületeinek átvételét tervezte a Rokkantügyi Hivatal és itt 600 tüdőbeteget óhajtott volna elhelyezni. A román betörés következtében azonban ezen már majdnem teljesen berendezett intézet nem kezdhetette meg működését. A románok ezen intézetet annyira kifosztották, hogy újabb berendezése csaknem egy évet vett igénybe és csak 1917. évi május havában nyílhatott meg.

Tüdőbeteg katonák befogadására ezenkívül több fürdő igénybevételét is tervezte a Hivatal és bizottságot küldött ki annak megállapítására, hogy a gyógyulásra különösen hajlamos, tehát szanatóriumi kezelésre alkalmas betegek részére mely tátrai vagy más magaslati helyen levő fürdők volnának felhasználhatók. Ezen tanulmány eredménye alapján egyrészt Alsótátrafüred megvételét, másrészt Czirkvenicza fürdőn levő Therapia-szálló megvásárlását óhajtotta a Hivatal; sajnos azonban, csak az alsótátrafüredi fürdőhely megvételére vonatkozó tárgyalások sikerültek. Ezen fürdőt a Hivatal kisajátítás útján szerezte meg és itt könnyebb tüdőbeteg katonákat helyezett el. Az intézet 1916. évi június hó 1-én már meg is kezdte működését és 600 további tüdőbeteg katona befogadását tette lehetővé. A fürdőhelyeknél és részben általában a tüdőbetegek befogadására berendezett intézeteknél már kezdettől fogva mindenki tisztában volt azzal, hogy a beruházások a háború után a polgári tüdőbetegeknek is javára fognak szolgálni. Továbbá minden illetékes tényező előtt az is világos volt, hogy a tüdőbeteg katonáink érdekében megindított akció csak akkor vezethet sikerre, ha a gyógyulásuk céljából szervezett intézetek a háború után is

fenmaradnak és a leszerelés után hazatérő és a jelenleg fogságban lévő vagy betegségük dacára katonai szolgálatot teljesítő tüdőbeteg katonáink is részesülhetnek ezen intézetek által nyújtott szakszerű kezelésben s úgy tüdőbeteg katonáinknak, mint az ilyen polgári lakosságnak háború után az eddiginél könnyebben válik lehetővé gyógyintézetekben való elhelyezése. Ezért Izabella főhercegné Ófensége javaslatára és támogatásával úgy Ausztriában, mint Magyarországon a tüdőbeteg katonák érdekében indított mozgalommal kapcsolatban a tüdővész elleni küzdelem céljából külön szervezet létesült. Ezen szervezet Magyarországon „A tüdővész elleni védekezés országos központja“ címen 1916. évi június hó 7-én alakult meg. E szervezet célja már tulajdonképen túlmegy a hadigondozás keretén, amennyiben általában tüdőbetegek részére meglévő kórházak mellett csatlakozó tüdőbeteg pavillonok és megfelelő klimatikus helyeken nagyobb, tüdőbetegek gyógyítására szolgáló szanatóriumok felállítását tervezi. A munkához hozzálátva már fel is dolgozta a népszanatóriumok és csatlakozó pavillonok építésére vonatkozó tapasztalatokat és egyrészt megkezdte a tárgyalásokat néhány kisebb szanatórium felállítása érdekében, másrészt megindította az akciót a Magas Tátrában egy 600—1000 ágyú szanatórium szervezése iránt. Végül Alsótátrafüreddel kapcsolatban a pénzügyminiszteriummal és az állami tisztviselők, valamint altisztek és szolgák egyesületeinek képviselőivel megállapodott oly irányban, hogy Alsótátrafüred közelében, vagy Alsótátrafüred területén tisztviselők részére külön tüdőbeteg szanatóriumot fog szervezni és a háború, illetve a rokkant katonák gyógykezelésének befejezte után úgy e szanatóriumot, mint magát a fürdőt át fogja adni állami tisztviselők, altisztek és szolgák részére. E célból olyan megállapodás létesült, hogy a m. kir. Rokkantügyi Hivatal a fürdő megvételéhez, berendezéséhez és a tisztviselő szanatórium felállításához összesen 1,000.000 koronával fog hozzájárulni, a költségek másik felét, azaz további 1,000.000 koronát az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjalapja terhére a pénzügyminiszterium fogja viselni.

Ezen megállapodás alapján a munkálatok már folyamatban vannak Alsótátrafüred közelében tisztviselő-szanatórium felállítására iránt.

A fentebb ismertetett utókezelő gyógyintézetek, rokkantiskolák, művégtag-műhelyek, belbeteg és főleg tüdőbeteg katonák céljait szolgáló különleges kórházak és szanatóriumok létesítésén kívül a Hivatal arra is különös gondot fordított, hogy azon rokkant kato-

nák, akiknek gyógykezelése és oktatása már befejeztetett, a polgári életbe visszatérhessenek és mint hasznos munkásai a társadalomnak, amennyire lehetséges, ismét saját erejükből biztosítsák megélhetésüket. E célra az utókezelő gyógyintézetek hálózatával kapcsolatosan kiépítette a rokkant katonák munkaközvetítését szolgáló szervezetet és mindegyik utókezelő gyógyintézetnél, különleges kórháznál és rokkantiskolánál munkaközvetítő irodát is állított fel. Ennek segítségével azon betegeknek elhelyezéséről, kiknek gyógykezelése vagy oktatása már befejeztetett, lehetőségessé vált gondoskodni.

Sajnos, minden megállapodás dacára a háborús adminisztráció tökéletlen volta következtében most is fordulnak elő esetek, hogy rokkant katonák visszakerülnek a polgári életbe anélkül, hogy intézeteinkben megfordultak volna. Ezenkívül sok rokkant katona nem marad meg abban az állásban, pozícióban, amelyet elhelyezése által nyert. Ezen rokkantak részére szolgálnak a külön munkaközvetítő irodák. Ezen intézmények egyes nagyobb gócpontokban állíttatnak fel. A Rokkantügyi Hivatal központjával kapcsolatban elhelyezett munkaközvetítő irodáktól eltekintve, intézeteiben, úgymint a dunabalparti rokkantiskolában, a Timót-utcai intézetben, a császárfürdői intézetben, a Bajza-utcai intézetben, a Vakok intézetében, a pozsonyi, kassai, kolozsvári, sátoraljaujhelyi, besztecebányai, rózsahegy-i intézetekben, a debreceni és kalocsai rokkantiskolában munkaközvetítő irodákat és ezenkívül az intézetektől függetlenül működő több munkaközvetítő hivatalt nyitott meg, mint amilyenek a temesvári, soproni, aradi, nagyvárad, pécsi rokkant munkaközvetítő irodák. Mindezen irodák természetesen kizárólag a rokkant érdekeit tartják szem előtt s különösen ügyelnek arra, hogy a nyújtott munkaalkalom a rokkant képességéhez, testi erejéhez és állapotához alkalmazkodó, a nyújtott ellenszolgáltatás a rokkant munkájának megfelelő értékű legyen, tehát a rokkant a kizsákmányolástól feltétlenül megóvassék. Nagy gondot fordítanak arra is, hogy a rokkant ne ideiglenes állást nyerjen, hanem olyan munkaalkalomban helyeztessék el, ahol legalább is erkölcsi garancia van arra, hogy a rokkantnak állandó megélhetését biztosítja és hogy a háború végén, mikor majd az egészséges munkások konkurrenciája érvényesül, a rokkant nem lesz kitéve annak, hogy ezen egészséges munkaerők őt helyéből kiszorítják.

A munkaközvetítés leggondosabb szervezése, keresztülvitele és a rokkant alapos kiképzése dacára is vannak olyan esetek, ame-

lyekben a rokkant nem bocsátható megnyugvással vissza a magán, gazdasági életbe, mivel rokkantsága oly súlyos, vagy más oly körülmények forognak fenn, hogy nincs remény az illetőnek megfelelő elhelyezésére. Ilyen rokkantak megélhetésének biztosítására tervezte a Rokkantügyi Hivatal a kereseti telepeket és műhelyeket egyrészt, másrészt pedig a gyógyíthatatlan betegek részére az otthonoszerű kórházakat. A Rokkantügyi Hivatal mezőgazdasági és ipari irányú kereseti telepekkel és műhelyekkel, a társadalom áldozatkészségét is felhasználva, súlyosabban megrokkant katonáink közös munkájának szervezésére és e rokkantaknak altruisztikus intézményekben való tömörítésére akart kísérletet tenni. Ezen törekvések egyik eredménye volt, hogy Pest vármegye 600.000 koronáért megvette a váci volt Kobrak-gyárat, ahol a vármegye és a Hivatal a bőripart űző rokkantak számára kertesházakkal kapcsolatos nagyobb ipari munkatelepet szervezett, amely egyelőre mint ipari irányú rokkantiskola kezdte meg működését. A másik ilyen kereseti telep Kalocsán létesült. Itt még a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottság tervezett a kalocsai érsek nagyarányú támogatásával, főleg a mezőgazdasági, háziiparban és faiparban kiképzett rokkantak részére olyan kereseti telepet, hol a gyárépület körül épült kertesházakban a rokkantak otthonot találnak.

Ugy a váci telepnek, mint a kalocsainak alapítvány jellege van, az előbbi Pest vármegye és a Rokkantügyi Hivatal, az utóbbi pedig Várady L. Árpád érsek és a Rokkantügyi Hivatal közös alapítványa.

Tisztán zöldségmentészettel foglalkozó rokkantak számára is létesülöben van egy kereseti telep Törökszentmiklóson, ahol Orosdy Fülöpné báróné 200.000 koronát adományozott ilyen célra. Ugy a váci és kalocsai, mint a törökszentmiklósi telepek mindaddig mint rokkantiskolák fognak működni, míg kellő számú kiképzett, letelepedni akaró olyan rokkant nem jelentkezik, akinek a kereseti teleppel kapcsolatos kedvezményekben való részesítése indokolt.

A kalocsai telep építési munkálatait a kalocsai érsek és a Rokkantügyi Hivatal haladéktalanul megkezdették és elsősorban a hazai ipari munkákkal foglalkozó vak katonák otthonául szolgáló házak építéséhez, továbbá a közös munkahelyül szolgáló faipari gyártelep létesítéséhez fogtak hozzá.

Ezen telepeken kívül Szegeden és Győrött is tervbe vette a Hivatal az illetékes városi tényezőkkel együtt kereseti telep létesítését, melynek irányára, nagyságára és jogi konstrukciójára vonat-

kozó tárgyalások azonban ezideig nem fejeződtek be. A legsúlyosabban rokkant katonáknak mindenestre lesz egy olyan kategóriája, amely sem a magángazdasági életben, sem kereseti telepen nem helyezhető el, hanem élete fogytáig állandó, gondos ápolásban részesítendő. Ezen különösen súlyos betegek, pl. a gerinc sérülést szenvedettek, a megvakult vagy mindkét kezüket elvesztett rokkantak, csak ritkán vannak oly viszonyok között, hogy a családi környezetben állandó, gondos és szakszerű ápolásban való részesülést remélhetnének. Ezek számára a Hivatal otthonszerű kórházak létesítését tervezte. A társadalom részéről ezen törekvések iránt meg is volt a kellő érdeklődés, aminek egyik bizonyítéka az „Augusztus nemzetházak“ című alapra megindult és szép sikerrel kecségtető gyűjtés, melynek célja, hogy a súlyosan rokkant középosztályhoz tartozó rokkantak otthonszerű elhelyezése biztosíttassék. A másik ilyen irányú intézkedés volt a Léderer Ágost lovagnak Győrött tervezett ilyen otthonszerű kórháza, amelynek javára Léderer lovag több mint 400.000 koronát össze is gyűjtött úgy, hogy ezen intézmény felállítása már biztosítva is van; az intézmény szervezése érdekében szükséges előzetes tárgyalások is megindultak már a Rokkantügyi Hivatal támogatásával és a Hivatal mindent elkövetett, hogy a hadügyminiszteriumtól ezen rokkantak ápolására, azaz az intézet állandó fentartására fedezetet eszközöljön ki. Ily irányú tárgyalások azonban mindezig nem vezettek eredményre s ezért csak úgy volna remény a rokkantügyi akció ezen fontos ágának megvalósítására, ha más forrásokból sikerülne az itt elhelyezendő rokkantaknak ápolási díjaira szükséges fedezetet biztosítani.

Röviden összefoglalva tehát, a Csonkitott és Béna katonákat Gondozó Bizottság, továbbá a Rokkantügyi Hivatal összesen két évi fennállás alatt 10 utókezelő gyógyintézetet, 8 különleges kórházat, 14 rokkantiskolát létesített. Ezen intézetekhez járultak még a földmivelésügyi miniszterium, továbbá a kereskedelmügyi miniszterium által létesített tanfolyamok, melyekben szintén rokkantak nyertek kiképzést, az egyes ipari szakiskolákban és földműves iskolákban. A Rokkantügyi Hivatal továbbá 6 prothezisműhelyt is szervezett; előkészítette a tüdővész elleni küzdelem szervezését, kereseti telepek létesítését. Ugy a Csonkitott és Béna Katonákat Gondozó Bizottság, mint a Rokkantügyi Hivatal a legnehezebb háborús viszonyok között kezdte meg és végezte működését. Külön tisztviselői karral nem rendelkezett, hanem csak gyakorlatlan, ideigle-

nesen alkalmazottak, jórészen női munkaerők, gyógypedagógusok és elemi iskolai tanítók állottak rendelkezésére és ezek mellett csak néhány — egyes miniszteriumok által vagy katonaságtól — ideiglenesen átengedett miniszteri tisztviselőkkel rendelkezhetett. Csak ha ezen nehéz körülményeket figyelembe vesszük, akkor domborodik ki kellően, hogy mily nehéz viszonyok közt végzett eredményes munkásságot a két szervezet és nem lehet megtagadni az elismerést a Hivatal ügyvezető alelnökétől s később elnökétől, Klebelsberg Kuno gróftól, akinek fáradozásai ezen életképesnek bizonyult intézmények létesítését lehetővé tették.

1917. március havában a Rokkantügyi Hivaltól hadisérülteink gondozását a 900/1917. M. E. rendelettel egyben több más feladat ellátására is létesített Országos Hadigondozó Hivatal vette át. Ez a Hivatal a rokkantgondozás terén ugyanazon keretek között maradt, mint a m. kir. Rokkantügyi Hivatal. Ujabb utókezelő gyógyintézetet — mivel a tapasztalatok azt bizonyították, hogy a meglevő utókezelő intézetek a hadisérültek orvosi kezelését képesek ellátni — nem létesített.

A régi intézetek azonban zavartalanul folytatták működésüket és ezen utókezelő gyógyintézeteket folyó évi szeptember hó 31-ig, mint gyógyult, 6941 hadisérült hagyta el. Ezek ismét arconalbeli szolgálatra váltak alkalmassá. Mint katonai segédszolgálatra alkalmas, tehát mint a polgári életben keresetképes 11.649, mint rokkant pedig 22.310 távozott. Ezen katonák azonban csak katonai szempontból tekinthetők rokkantaknak, legnagyobb részük a polgári életben keresetképes, vagy pedig megélhetésük vagyonuk által biztosítva van.

A mesterséges testrészeket előállító műhelyek helyzetében szintén nem történtek nagyobb jelentőségű változások. A budapesti mesterséges testrészeket előállító műhely átment a kereskedelemügyi miniszterium kezelésébe. A Rokkantügyi, illetve Hadigondozó Hivatal ezen műhelynek állandó művégtaggyárrá való átalakításához 500.000 koronával járult hozzá, a többi építési és berendezési költséget pedig a kereskedelemügyi miniszterium viseli. E miniszterium ezen budapesti műhely vezetésével Karlovitz Lászlót bízta meg igazgatói minőségben. A műhely munkásságát azonban továbbra is az Országos Hadigondozó Hivatal használja fel rokkantjaink művégtagokkal való ellátása érdekében és a termelt cikkek minőségének megfelelő voltát, szakértőkkel és technikai tanácsadója útján továbbra is az Országos Hadigondozó Hivatal ellenőrzi.

A többi mesterséges testrészeket előállító műhelyek változatlanul maradtak s eddig a budapestin kívül még csak a pozsonyi prothezisműhelynél merült fel az a terv, hogy a műhely háború utáni fennmaradása biztosíttassék úgy, hogy ezen intézmény a pozsonyi orthopediai klinika kiegészítő része legyen. Az Országos Hadigondozó Hivatal ezért a vallás- és közoktatásügyi miniszterium részére, amelynek fenhatósága alatt fog e műhely mint végleges intézmény állani, 250.000 koronát helyezett kilátásba és ezen összeget jórészen már folyósította is.

A kassai, sátorlajuhelyi, aradi és debreceni művégtagműhelyek helyzete változást nem szenvedett, de a művégtagokkal ellátottak nagy számára való tekintettel felmerült a szüksége annak, hogy az Országos Hadigondozó Hivatal intézeteiben, továbbá az intézeten kívül, az ország különböző gócpontjain művégtagjavító műhelyek állíttassanak fel; ily irányban az Országos Hadigondozó Hivatal az ipariskolák közreműködését vette tervbe és ezen közreműködés érdekében Teleki Pál gróf, aki Klebelsberg gróf örökébe lépett, mint az Országos Hadigondozó Hivatal elnöke, már meg is indította a tárgyalásokat. Ez év szeptember 30-ig az Országos Hadigondozó Hivatallal kapcsolatban álló mesterséges testrészeket előállító műhelyek összesen 19.034 prothezist termeltek, amelyek fajok szerint a következő módon oszlanak meg: mülábak száma 1955, munkalábak száma 6101, műkarok száma 370, munkakarok száma 1588, orthopedikus segédeszközök száma 3984, orthoped cipők száma 3349.

Az Országos Hadigondozó Hivatal legújabban a pályaválasztási tanácsadásra vonatkozólag megállapított elvek és eljárási módok reformját tervezi és már ki is dolgozott egy részletes instrukciót. Ez a pályaválasztásra vonatkozólag eddig fennálló elvtől annyiban tér el, hogy az eddiginél nagyobb súlyt helyez a rokkantaknak régi foglalkozási, — különösen a mezőgazdasági — foglalkozási ágaknál való meghagyására; a pályaválasztási tanácsadást továbbá nem egy általános ismeretekkel rendelkező ezzel megbízott egyénre bizza, hanem bevonja ebbe a munkásokat és munkaadókat is és nemcsak módot nyújt, hanem kötelezőleg elrendeli, hogy a rokkantak pályaválasztás előtt úgy a régi foglalkozásuknak megfelelő szakmabeli társaikkal, mint a választandó új foglalkozást űző szakemberekkel sorsukat megbeszélhessék. A másik újítás, amely ezen instrukcióban van, hogy a tévedésből intézeteinkbe be nem utalt és a katonaság kötelékéből már elbocsájtott rokkantaknak pályaválasztására is különös nagy súlyt helyez; eddig

ugyanis ezen rokkantaknak pályaválasztása csak úgy történhetett, hogyha a rokkant az illetékes közigazgatási hatóságnak bejelentette, hogy jelenlegi foglalkozása mellett nem képes megélni, akkor ezen hatóság beutalta őt az Országos Hadigondozó Hivatal valamelyik intézetébe. Azután ezen intézet folytatott vele sorsa felől megbeszéléseket. Ezzel szemben a jelenlegi instrukció szerint a vidéki munkaközvetítő hivatalok és remélhetőleg a közeljövőben megalakuló más gondozó szervezetek feladatát fogja képezni, ezen már elbocsátott rokkantak pályaválasztását illetőleg a tanácsadás.

Lehetséges, hogy a pályaválasztásnak ezen némileg megváltozott módja a rokkantiskolák látogatottságát illetőleg is változásokat fog eredményezni, lehet, hogy egyes foglalkozási ágakban az eddiginél kevesebben, a másokban pedig az eddiginél többen fognak kiképzést igényelni. Ez ideig azonban rokkantiskoláink a szükségletet teljes mértékben képesek kielégíteni, sőt a mezőgazdasági irányú tanfolyamainknál rendelkezésre álló férőhelyek sohasem használtak fel teljesen.

A létesített rokkantiskolák száma 1917. évi szeptember hó 30-ig nem változott, s ezen rokkantiskolákban, továbbá a földművelésügyi miniszterium által szervezett külön tanfolyamokban eddig összesen 5864 rokkant nyert kiképzést és tért, mint újból keresetképes egyén vissza a magángazdasági életbe. Természetesen ez a felsorolás még nem teljes, amennyiben a kereskedelemügyi miniszterium fennhatósága alatt álló ipari szakiskolákban, illetve az Országos Hadigondozó Hivatal rendelkezésére bocsátott intézeteken kívül más intézetekben is nyertek rokkantak kiképzést. A vallás- és közoktatásügyi miniszterium 9.000/1915. eln. sz. a. a földművelésügyi és kereskedelemügyi miniszteriummal egyetértőleg kiadott rendelete ugyanis egyes tanfolyamok s iskolák elvégezhetését a rokkantak számára nagyon megkönnyítette s több irányban eltekintett a fennálló rendelkezések szigorú betartásától. Az, sajnos, nem állapítható meg pontosan, hogy ezen tanfolyamokban hány legénységi állományú egyén és hány tiszt nyert kiképzést, mindenesetre azonban a Rokkantügyi Hivatal, illetve az Országos Hadigondozó Hivatal intézeteiben kiképzett egyének számához képest számuk csak elenyészően csekély lehet.

Az Országos Hadigondozó Hivatal munkaközvetítő intézetei zavartalanul folytatták működésüket és 1917. évi szeptember hó 30-ig összesen 8282 rokkantat helyeztek el. A súlyosan rokkantak

számára tervezett kereseti telepek ügye szerves kapcsolatban van a telepekkel kapcsolatos rokkant otthonok kérdésével.

Kalocsán folyamatban van a kertesházak és ezzel együtt központi gyártelep létesítése és remélhetőleg rövid idő alatt a gyárépület készen lesz és ezenkívül kb. 25 ház tető alá kerül.

Az építkezést nagyon megnehezíti az óriási anyagdrágaság és a munkaerőhiány. Ezen körülmények különösen észlelhetők voltak azon építkezéseknél, melyeket a folyó év őszén kellett volna a Hivatalnak megindítania, oly annyira, hogy a tervbe vett váci kereseti telepen az építkezés teljesen lehetetlenné vált, amennyiben a hirdetett pályázatra beérkezett ajánlatok szerint olyan munkásház építése, amelyre eredetileg legfeljebb 3—4000 korona irányoztatott elő, kb. 28.000 koronába kerülne. Így itt egyelőre teljesen le kellett mondani az építkezésről és most csak annyi rokkantcsaládnak az elhelyezéséről lehet szó a telepen, ahány családi ház a váci Kobrakféle gyártelepen már meg volt. (Kb. 14.) Eddig még csak kisszámú rokkant jelentkezett itt letelepedésre úgy, hogy a meglévő munkásházak jelenleg a szükséglet kielégítésére elegendők. A harmadik, a szegedi kereseti telepre vonatkozólag Teleki gróf újabb tárgyalásokat indított és ez alapon az a megállapodás létesült, hogy nem nagy, egy iparágra berendezett gyárteleppel kapcsolatos intézmény fog létesülni, hanem a földműves rokkantak házépítésre a helyi viszonyoknak megfelelő segílyt kapnak. Ezenkívül bérletként a város megfelelő földterületet bocsát rendelkezésükre, mely bérlet után csak 5 év elteltével kell megkezdeni a kiszabott mérsékelt évi bérösszeg fizetését. A szegedi iparos rokkantak pedig műhely és ház megvételére, valamint berendezésére szintén nagyobb összegű segílyt kapnak. A város ily módon az ottani és a környékbeli rokkantak felsegélyezésére több mint 300.000 koronát áldoz. Viszont azonban az által, hogy a város nem saját kezelésében építteti ezen intézményeket, a rokkantakat öntevékenységre serkenti, ezeknek nagyobb elhatározási és cselekvési szabadságuk lesz és így remélhetőleg aránylag kisebb áldozatokkal, nagyobb eredményeket lehet elérni, mintha teljesen a hivatal, vagy más altruisztikus tényezők tartanák kezükben a rokkantak érdekében szükségesnek látszó intézmények létesítésének ügyét.

Remélhető, hogy a tervezett negyedik, a törökszentmiklósi telep, melynek céljaira most már a Hivatal által folyósítandó támogatáson kívül, a fentiek szerint Orosdy Fülöpné báróné is 200.000

koronát bocsátott rendelkezésre, — 1918. augusztus havában rokkantiskolából kereseti teleppé alakulhat át.

Az ötödik kereseti telepnél, a győrinél a kertesházépítési akció folyamatban van; hogy azonban a kereseti telep milyen irányú és arányú lesz, csak akkor fog megállapíttatni, ha már bizonyos lesz, hogy a most épülő egyes kertesházak kiknek adományoztatnak, azaz, hogy az egyes házaknak milyen iparágat űző, vagy milyen irányú foglakozást folytató rokkantak lesznek tulajdonosai.

A győri gyógyíthatatlan rokkant kórházra vonatkozólag pedig az az újabb terv merült fel, hogy ezen intézmény esetleg súlyos tüdőbeteg katonáink elhelyezésére használtassék fel. Ez a megoldási mód azért is kívánatosabb volna, mert így ezen intézmény bekapcsolódhatnék a tuberkulózis elleni védekezés céljából indított országos akcióba s így állandó fentartása is biztosítható lenne.

A tüdővész elleni védekezés szervezése érdekében további kezdeményezések történtek és a tátrai 600—1000 ágyas szanatóriumon kívül Szegeden nagyobb esatlakozó pavillon, Désen külön szanatóriumszerű kórház, Lippán tüdőbeteg katonák számára létesítendő gyógyintézet és egyes erdélyi fürdőknek tüdőbeteg katonák és később polgári lakosság részére való megszerzése képezte megfontolás tárgyát. Végleges megállapodások azonban ezideig még nem történtek, mivel egyrészt még nem sikerült az ezen beruházásokhoz szükséges fedezetet biztosítani, másrészt pedig az építési anyagok drágasága és a nagy munkáshiány következtében az építkezés megkezdése különben sem lett volna lehetséges.

Az akció előkészítése azonban tovább folyik s a Hivatal szakértői már csaknem az egész ország területét átvizsgálták meteorológiai és általában klimatikus szempontokból úgy, hogy ha az akció anyagi előfeltételei meglesznek, azonnal megkezdhető a kórházak illetve szanatóriumok felállításának nagy munkája.

A Rokkantügyi Hivatal, illetve az Országos Hadigondozó Hivatal Klebelsberg Kuno gróf államtitkár elnöklete alatt megindította az akciót azon rokkantaknak felsegítése érdekében, akik szülőfalujukba, otthonukba akarnak visszatérni, vagy a magángazdasági életben akarnak valahol letelepedni. A rokkantügyi akciónak ez a szép része kecsegtet legtöbb eredménnyel, mert népünkben várakozáson felül erősnek bizonyult a ragaszkodás szülőföldjükhöz, otthonukhoz, megszokott viszonyaikhoz, úgy, hogy alig van rokkant, bármily súlyos legyen is sérülése,

vagy betegsége, aki nem óhajtana otthonába régi viszonyai közé visszatérni. Ezen hazatérő rokkantak támogatása, részükre lakóház, belsőség, kisebb földbirtok megszerzésének lehetővé tételében, iparosoknak a szükséges berendezés biztosításában, ezeknek, továbbá kereskedőknek esetleg forgótőkével való ellátásában, vagy egyéni viszonyaikhoz képest változó, más irányú segítségben áll. A magyar társadalom is megmozdult ezen akció érdekében és a Hivatalnak kertesházak céljaira társadalmi adományokból már nagyobb tőkéje van. Maga Ő Felsége is különös érdeklődést mutatott ezen szép törekvés iránt, amennyiben a részére felajánlott koronázási ajándékot rokkantak számára saját otthon biztosítására kívánta fordítani. A rokkantak részére ingatlan biztosítására az anyagi eszközök nyújtása még nem elegendő, hanem azt is biztosítani kell, hogy a hadirokkantoknak jutott ingatlanok azok kezén meg is maradjanak, tőlük könnyen elvehetőek ne legyenek. Ezt célozza a 1820/1917. M. E. rendelet, mely a hadirokkant számára szerzett ingatlant „haditeleknek” nevezi és amely szerint az ilyen ingatlant elidegeníteni, megterhelni csak az Orsz. Hadigondozó Hivatal jóváhagyásával lehet. Árverésnek a haditelekre csak a legkivételesebb esetekben lehet helye. A rendelet szerint a hadirokkantnak jutott ingatlan az illető halála esetében is biztosítottatik a rokkant családja részére, amennyiben a tulajdonos a haditelek felől csak annyiban rendelkezik, hogy a leszármazottak között osztályt tehet, a házastársnak özvegyi ellátását szabályozhatja, stb., de nem rokkantnak ezen telek nem hagyható. Ezen rendelet még a rokkantak által haszonbérbe vett ingatlant is biztosítja, amennyiben megengedi, hogy a jogügylet, mint hadihaszonbérlet, jegyeztessék be a telekkönyvbe. E feljegyzés alapján az ingatlan elárverezés, vagy eladás esetén is mint haszonbérlet, biztosítva marad a rokkant javára.

Természetesen nem fog sikerülni ezen társadalmi és más adományokból, továbbá a Hivatalnak más úton rendelkezésére bocsátott tőkéből a rokkantjaink részéről felmerülő valamennyi jogos kívánalomnak kielégítése. Ezért Teleki Pál gróf igyekezett odahatni, hogy az új rokkantellátási törvényben lehetővé tétessék a rokkantsági nyugdíjnak megváltása, illetve a nyugdíjnak megfelelő tőke összegének (pl. az évi ellátási díj 18-szorosának) — hogyha ily úton az illetőnek a megélhetése biztosítható, — egy összegben való kifizetése. Másrészről pedig tárgyalások indultak meg az egyes pénzüzetekkel, hogy mi módon lehetne a rokkantakat a szokásosnál is kedvezőbb feltételek mellett és nagyobb mérvben olcsó hitel-

hez juttatni. Ha ezen tárgyalások sikerre vezetnek, remélhető volna, hogy rokkantjaink legnagyobb részének jövő sorsát saját kívánságainak legmegfelelőbb módon és közgazdaságilag is legcélszerűbben biztosítani tudná a Hivatal. A telepítés megkönnyítése érdekében a Hivatal elnöke elrendelte, hogy egyelőre tapasztalatok gyűjtése végett, kísérletképpen csak néhány rokkanttal (100) folytasson a Hivatal jövő sorsát illetőleg tárgyalásokat. Ezen tárgyalásoknál, továbbá vak katonáink javára társadalmi adományokból összegyűlt nagyobb fedezetnek az egyes otthonukba hazatérő vakok részére megfelelő biztosítékok mellett való kiadása (ház, birtok-vétel, vagy ezek tehermentesítése, üzletberendezés, stb.) alkalmával a Hivatal általában igen kedvező tapasztalatokat tett. Bebizonyosodott ugyanis, hogy rokkantjaink megélhetésének biztosítása, illetve azon cél elérése, hogy a magyar közgazdaságnak ismét hasznos tényezői lehessenek, aránylag sokkal kisebb áldozatokkal érhető el úgy, ha individuálisan intézkedünk minden rokkant sorsa ügyében. De ettől eltekintve is egyedül ezen az úton tudjuk rokkantjaink egyéni kívánságait is leginkább teljesíteni.

III.

A hadiárva akció.

A rokkant katonákénál némileg kedvezőbb volt a háború kitörése után hadiárvaink helyzete. Hadiárvaink ugyanis, ha mindjárt olyan gondozásban, mint amilyent a nemzet részükre biztosítani kívánt, nem is részesülhettek, mint árvák teljes mértékben igényt tarthattak az árvaszékek gondoskodására. Ezenkívül a magyar gyermekvédelmi akció mindjárt védő szárnyai alá vette őket is és ugyanazokat a jótéteményeket, amelyeket az elhagyott gyermekek részére biztosított, hadiárvainkra is kiterjesztette.

Ennek dacára folyton erősebben és erősebben nyilatkozott meg a közvélemény, hogy egy új szervezet létesüljön, mely egyrészt a

társadalom jótékonyágát irányítsa, másrészt pedig hadiárvaínkak az általános gyermekvédelmi akció keretein túlmenő támogatást nyújtson. Ez az óhaj teljesült az Országos Hadigondozó Hivatal megalakításával, mely a Rokkantügyi Hivatal ügykörén kívül a hadiözvegyek és hadiárvak gondozását is felvette munka-programm-jába és működésének súlypontját a hadiárvaügyi akcióra helyezte.

A hadiárvak gondozása érdekében a háború elején a belügy-miniszterium hivatalosan is kiterjesztette az általános gyermekvédelmi akciót a hadiárvákra is és arra törekedett, hogy a hadiárva családi körben maradjon, azaz, ha csak lehetséges, anyjánál, vagy ha anyja már nem élne, rokonainál nyerjen elhelyezést. Ezen kívül a belügyminiszterium az árvaszékek részére kiadott több olyan rendeletet, amelyek szerint a gyámhatósági szervezetek a hadiárvak ügyét különös gonddal tartoznak kezelni. Ezek a rendeletek különösen is hangsúlyozzák a hadiárvak gondozásának nagy jelentőségét. (14.780/VIII. á.—914. B. M., 5.600/IV. 0.—915., 53.900/VIII. á.—915. B. M., 22.100/1916. B. M., 144.163/VIII. á. B. M.—1917. és 160.000—1917. B. M. számú rendeletek.)

Mikor az Országos Hadigondozó Hivatal a hadiárvak gondozásának ügyét kezébe vette, a belügyminiszter által kimondott és fentebb említett azon elvet, hogy a hadiárvat lehetőleg családjánál, rokonainál kell hagyni, — hogy ily módon a régi viszonyai között maradvá, egyéni és családi nevelésben részesüljön, — a maga részéről is elfogadta. Ezért arra törekedett, hogy a hadiárvak legnagyobb része, azaz azok, akiknél valami egészségi, vagy tanulmányi okból különös intézkedésekre szükség nincs, továbbra is maradjanak jelenlegi környezetükben. Ezeknél főleg a hadiárva gondozásának ellenőrzése céljából a hadiárva részére a hadigondozásra vonatkozó 900/917. M. E. számú rendeletben megkívánt és az árvák egyéni gondozását végző ú. n. hadiárva pártfogók mielőbbi kinevezését igyekezett a Hivatal előmozdítani. Azon árváknál pedig, akiknek ugyan hozzátartozóik, akiknél elhelyezhetők lettek volna, nem voltak, de sem tehetségüknél, sem korábbi életviszonyaiknál fogva nem tartották igényt magasabb kiképzésre, arra törekedett, hogy más árvák befogadására berendezett árvaházakban, internátusokban nyerjenek elhelyezést. E célból a Hivatal különböző meglevő árvaházakkal kezdett tárgyalásokat, hogy bizonyos anyagi támogatás ellenében vegyenek fel hadiárvakat. Így pl. legújabban megállapodott a Hivatal a Klotild Szeretetház Egyesülettel, ahol 15 árvát helyezett el, továbbá a nagyszabeni Teréz árvaházzal, hova 50 hadiárva küld-

hető, a Nyomorék Gyermekek Országos Otthonában pedig 30 árva számára biztosított férőhelyet. Végül több intézménnyel folytatott tárgyalásokat hadiárvak elhelyezése céljából, pl.: a Margitligeten létesülő női kertészeti irányú iskolával, a Vay Péter gróf által Gyónon létesített árvaházzal, stb. Különben a Hivatal ily irányú működésében főleg az Országos Gyermekvédő Ligára óhajtott támaszkodni, amelyet a Hivatal e célból évi 170.000 korona támogatásban részesít.

A Hivatal ezenkívül mindent elkövetett oly irányban, hogy az árvák részére megszabott ellátási díj lehetőleg oly magasra emeltesék fel, hogy az árvák legegyszerűbb módon való megélhetését ezen fedezettel biztosítsa.

A háborúban elesett katonák hátrahagyottait megillető ellátást ugyanis az 1887: XX. t.-c. és az 1907: XVI. t.-c. szabályozzák. Ezek a legénységi állományhoz tartozó egyének hátrahagyottait, így az árvákat megillető ellátási díjakat is úgy állapították meg, hogy ezek nem csak hogy a jelen megélhetési viszonyoknak nem megfelelőek, hanem a törvények megalkotása idejében sem lettek volna elégségesek.

Ezt már az az körülmény is igazolja, hogy az élő hadbavonult hozzátartozói részére mindenesetre szűken megszabott hadisegély is lényegesen meghaladta azt az összeget, amelyben a család ezen törvények értelmében akkor részesült, ha a hadbavonult meghalt. Az 1887. t.-c., illetőleg az 1907: XVI. tc. szűkkeblű intézkedésein az 1915: XV. tc. 7. §-ával ideiglenes évi segélyek rendszeresítése útján óhajtott a kormány segíteni. Ezek szerint a katonai ellátási díjakon kívül az elesett özvegye évi 120 K, törvényes, vagy törvényesített atyátlan árva pedig 36 K, 30 K, 24 K, illetőleg 18 K évi segélyben részesül. Ha azonban tekintetbe vesszük, hogy az árvák katonai ellátási díját évi 48 K-ban állapították meg, mindenki előtt világossá lesz, hogy még ezekkel az összegekkel sem lehetett a kérdést megoldottnak tekinteni. Ezért az 1917: IX. tc. 6. §-a a hadiárvak ideiglenes évi segélyét felemelve, azt 96—264 K-ban állapította meg. Ezek az ellátási díjak és segélyek még mindig nem elegendők a legegyszerűbb viszonyok között élő árvák felnevelésére sem.

Ezenkívül az 1914. évi 17.875. számú honvédelmi miniszteri rendeletben megszabott s az árvák ellátási díjának sürgős kifizetésére vonatkozó intézkedések dacára, a katonai ellátási díjak és az ideiglenes évi segély folyósítása még mindig oly nehézkes, hogy sokszor

a család katonai ellátási díjat csak egy-két év múlva a családfő elhalálása után és a segélyt is csak szintén hosszú idő elteltével kapja meg. Egyik törekvése tehát a Hivatalnak, amellyel a hadiárva és ezzel együtt a hadiözvegyek anyagi helyzetét is megkönnyíteni, az új katonai nyugdíjtörvény mielőbbi életbe léptetésének ki-
eszközlése, s az, hogy az ellátási díjakat ezen törvény a jelenlegi életviszonyoknak megfelelőleg állapítsa meg.

Vannak az árváknak oly kategóriái is, akiknek sorsa sem családotknál való elhelyezés útján, sem a már meglevő árvaházba való felvétellel nincs biztosítva, sőt az új katonai ellátási törvény határozmányainak életbe léptetése sem biztosítaná megfelelően jövőjüket. Ezek azon árvák, akik szülik jobb életviszonyainál fogva, vagy különösen tehetséges voltak következtében jobb nevelésre, középiskolai kiképzésre tarthatnak igényt és így nagyobb mérvű anyagi támogatásra szorulnak, mint amilyent a mindig csak átlagos viszonyokat figyelembe vevő katonai ellátási törvény részükre biztosít. Ezen árvák támogatására az 1917—18. évi indemnitási törvény Klebelsberg gróf kezdeményezésére 1.500.000 korona összeget bocsátott átalányként az Országos Hadigondozó Hivatal rendelkezésére a célból, hogy ezen összeg terhére különösen tehetséges, atyjuk életbe maradása esetén jobb nevelésben részesülő árvák számára ösztöndíjakat létesítsen. Ezen ösztöndíjak összege 5—700 korona között ingadozik és ezek elnyerésének módját az 1917. évi 2.000. sz. M. E. rendelet részletesen szabályozza.

A hadiárva gondozást tulajdonképen a csecsemő korban levőkre is ki kellene terjeszteni. A csecsemőápolásnak jelenlegi állapota ugyanis Magyarországon oly annyira elmaradt, hogy különösen az atya halála következtében nehéz viszonyok közé került hadiözvegy gyermekénél, tehát a hadiárvánál lesz a nem megfelelő ápolás és gondozás következtében a halálozás roppant nagy arányú. A csecsemő-védelem érdekében azonban szép eredményekkel kecsegtető országos akció indulván meg, hadiárvaínknak ezen kategóriájával kevésbbé kell a Hivatalnak foglalkozni.

Van azután az árváknak még egy kategóriája, mely különös figyelmet és gondoskodást igényel. Ezek a beteg hadiárva, továbbá azok, akiknek olyan testi fogyatkozásuk van, hogy általános nevelés mellett boldogulásuk nincsen biztosítva.

A beteg hadiárva, kikről gondoskodni kell, főleg három csoportba oszthatók. Egyik a tuberkulózisban szenvedők csoportja, a másik a nem tuberkulotikus, de általában gyenge, vagy fertőző

betegség következtében legyengült hadiárváké, a harmadik az ú. n. hibás hadiárváké, tehát a nyomorékoké, gyenge tehetségüké, vakoké, siketnémáké, egyszóval azoké, akikkel az elsőrendű színvonalon álló magyar gyógypedagógiának kell foglalkoznia. A tuberkulózisban szenvedő gyermekek érdekében Magyarországon eddig jóformán semmi intézkedés sem történt; eltekintve az élesdi 25 ágyas, de jelenleg nem működő tüdőbeteg gyermekszanatóriumtól, alig van olyan intézmény, ahol tuberkulózisban szenvedő gyermekek elhelyezhetők volnának. Ezen hiányon óhajtott segíteni a Zsófia Gyermekszanatórium Egyesület balatonalmádi-i és balatonszabadi-i szanatóriumaival. Ha azonban megfontoljuk azt, hogy pl. Németországban, ahol a tuberkulózisban szenvedő gyermekek száma aránylag sokkal kisebb, mint Magyarországon, 24.000 ágy áll tuberkulózisban szenvedő gyermekek részére rendelkezésre, akkor belátjuk, hogy ezek az intézetek csak egy cseppet képeznek a tengerben és az Országos Hadigondozó Hivatalnak, ha számbavehető eredményeket akar elérni, legalább 4—5000 tuberkulózisban szenvedő hadiárva részére kellene férőhelyről gondoskodnia. Ily irányban a Hivatal a Tátrában Matlárháza megvétele érdekében indított tárgyalásokat. A beteg hadiárvák elhelyezése, nemcsak a tuberkulotikusoké, hanem még — noha kisebb mértékben — a más betegségekben szenvedőké is, csak nagyszabású intézmények létesítésével volna megoldható. Addig is azonban, míg ily intézmények létesülnének, az Országos Hadigondozó Hivatal igyekszik a neki bejelentett ilyen hadiárvákat kórházakban elhelyezni, vagy egyes fürdőhelyekre, melyeket jótékony fürdőtulajdonosok felajánlottak (pl. Pöstyén) ápolásba adni. Természetesen ezen meglevő intézményeknél a férőhelyek száma előbb-utóbb elégtelennek fog bizonyulni.

A hadiárva akció, mint a fentiekből is kitűnik, még a kezdet kezdetén van, pedig a háború hosszú tartama következtében mindig égetőbb és égetőbb szükségét képez ezek sorsáról nagy arányú intézkedésekkel való gondoskodás. A hadiárvákra vonatkozó adatok azonban annyira hézagosak, hogy a jelenlegi statisztikai anyag alapján lehetetlen tervszerű és gondos akció megindítása; mielőtt az egyes intézmények száma és nagysága, valamint a teendők irányítása ügyében véglegesen határozná az Országos Hadigondozó Hivatal, okvetlenül szükségesnek tartja, hogy a hadiárvákról és általában a hadigondozásra szorulókról országos adatgyűjtés alapján új és kimerítő adatokat szerezzenek be. Ezen adatgyűjtés folyamatban van és ennek eredménye szolgál majd alapul úgy a rokkantügy, mint

általában a hadigondozás terén teendő jövő intézkedéseknek. Tehát a hadiárvaik érdekében az akció teljes erővel csak akkor indulhat majd meg, ha a statisztikai adatok már rendelkezésünkre állván, árvaik viszonyai felől minden tekintetben teljesen pontos és tiszta képet nyerhetünk.

A társadalom érdeklődése a hadiárvával egyidejűleg a hadiözvegy iránt is megnyilvánult és az ezen hadigondozást igénylők érdekében adott társadalmi támogatást az adományozók rendszeren közös rendeltetéssel nyújtották az özvegyek és árvák részére egyaránt. Ez a körülmény, továbbá az, hogy legtöbb konkrét esetben nem lehetett a hadiárvát édesanyjától, a hadiözvegytől elválasztani, arra vezetett, hogy ugyanazon egyének foglalkozzanak a hadiözvegyek támogatásának kérdésével, akik a hadiárvák ügyeit is intézik. Ezért e helyütt óhajtok a hadiözvegyek támogatásának kérdéséről is megemlékezni, melyről, sajnos, nagyon keveset mondhatok, mivel rendszeres akció a hadiözvegyek támogatására ez ideig jóformán egyáltalában nem indult meg. Az egyes gyűjtésektől, pillanatnyi segítyek nyújtásától eltekintve a hadiözvegyek érdekében csak az az intézkedés méltó figyelemre, mely az ú. n. charitativ műhelyek felállításában állott. Még a honvédelmi miniszterium létesített a kereskedelemügyi miniszteriummal egyetértőleg Budapesten az Eötvös-téren egy nagyobb konfekciós műhelyt, mely nagyrészt katonai ruházati cikkek elkészítésének gyorsítására van hivatva, másrészt pedig a munkabérek szempontjából árszabályozóként kellett volna működnie. Ezen műhely körül, részben pedig ettől függetlenül nagyszámú ilyen ruházati cikkek konfekcionálásával foglalkozó olyan altruisztikus célú műhely keletkezett, melyek főleg hadiözvegyeket és hadiárvákat láttak el munkával és igyekeztek őket a munkateljesítő képességüknek megfelelő méltányos díjszabásban részesíteni. Ezen műhelyek egy része jelenleg is fennáll és a munkaanyagot az Eötvös-téri konfekciós műhelytől kapja, amely műhely azonban közvetlenül maga is ad ki munkásoknak feldolgozandó megrendeléseket. Természetesen ezen műhelynél nem volt keresztülvihető, hogy csak hadiözvegyek és hadiárvák részesüljenek munkában, hiszen ez sok más, a háború következtében nehéz helyzetbe jutott munkára szoruló egzisztenciával szemben nem is lett volna méltányos. Viszont azonban egyes műhelyek, főleg maga az Eötvös-téri konfekciós műhely, nem helyezték elég súlyt a műhelynek altruisztikus céljára, azaz a hadikárosultak munkával való ellátására és tudomásom szerint ezen műhelynél még mindezideig nem sikerült elérni, hogy a munkának

legalább a nagyobbik része tényleg hadikárosultak számára biztossítottassék.

A Hivatal jelenlegi vezetője azonban a legnagyobb súlyt helyezi arra, hogy ezen műhelyek elsősorban ne az általános iparpolitika céljait szolgálják, hanem főleg a hadigondozás előmozdítására törekedjenek és valószínűleg e műhelyek a közeljövőben ennek a célnak megfelelően többé-kevésbé át fognak alakulni.

IV.

Hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezése.

Az Országos Hadigondozó Hivatal a tervezett statisztikai adatgyűjtésnél nem szándékozik külön kimutatást készíttetni minden egyes hadirokkantáról, hadiözvegyről és hadiárváról, hanem a hadigondozásra szoruló családot egységnek tekintve, családi összeírást készíttet, mely valószínűleg minden hadbavonult családjára ki fog terjedni, még ha az illető nem is esett el, vagy nem is vált rokkanttá.

A Hivatal ezen tervének megvalósítása annál is kívánatosabb volna, mivel az Országos Hadigondozó Hivatalnak az összes hadbavonultak családjainak segélyezési ügyeiben való közbenjárás is egyik feladatát képezi.

A hadbavonultak családjainak segélyezését, amint már említettem, az 1882. XI. t.-c. szabályozta. Ezen törvény rendelkezései azonban már az 1909. és 1913. évi részleges mozgósításkor is meg nem felelőknek bizonyultak.

Ezért itt a kormány a háború kezdetén, 1914-ben közbelépett és a segélyezésre szorult családoknak összeírását, amelyet az idézett törvény szerint a belügyminiszteriumnak kellett volna végrehajtani, — a községi előljárókra, a segélyekre jogosultak elbírálását pedig, amelyet a honvédelmi miniszteriumnak kellett volna gyakorolni — a járási főszolgabírákra, a segélyek összegének kiszámítását és azoknak kimutatását pedig, — ami a pénzügyminiszterium hatáskörébe tartozott volna, — a pénzügyigazgatóságokra ruházta át. (1914. évi XLV. t.-c., 1914. évi 100.000 P. M. utasítás.) Ez alka-

lommaal jelentékeny tágítás történt a segélyezésben részesíthető családok körén, amennyiben a segélyezés körébe bevonattak a bevonultnak házasságon kívül született gyermekei, valamint az állami gyermekvédelem által a bevonultnak családja körében elhelyezett gyermekek stb. is. Még tovább ment az 1914. évi 130,000 P. M. számú rendelet, amely a segélyezés mérvét illetőleg is több liberális rendelkezést léptetett életbe. A megélhetési viszonyok az 1915. évnek második felétől mind nehezebbé és nehezebbé válván, mindig több és több oldalról hangzott fel az a kívánság, hogy főleg a több gyermekes családokat nagyobb mérvű segélyezésben részesítse az állam. Ezt az óhajtást teljesítendő, az 1916. évi 138.000. számú pénzügyminiszeri rendelet egyrészt kimondotta, hogy a családok segélyét a hadbavonult tényleges napi kereseténél magasabb összegben is meg lehet állapítani, másrészt pedig megengedte, hogy a nyolc éven alóli gyermekek is ne csak fél, hanem teljes összegű segélyben részesíthetők. A háború eddigi három évének tapasztalata szerint mindez nem elég, hanem a segélyeket általában fel kell emelni s a hadisegélyezést a községi előjáróságok kezeiből ki kell venni és bizottságokra kell bízni. Ez az új hadisegély-utasítással meg is történt.

Elttekintve attól, hogy hadisegélyrendeletek nem biztosítottak és biztosítanak megfelelő támogatást a hadbavonult családja részére, mindig voltak és lesznek olyan speciális esetek és különös körülmények, melyekhez a többé-kevésbé merev szabályok szerint eljáró állami segélyezési akció kellően sohasem alkalmazkodhatik. A segélyezett ezen kategóriájának támogatására alakult mindjárt a háború kezdetén az Országos Hadsegélyző bizottság, amely azok ügyeivel óhajtott foglalkozni, kiknél a nyújtott hadisegélyek teljesen elégteleneknek látszottak, minthogy velük szemben jobb szociális pozíciójuk következtében (üggyédek, orvosok, kereskedők, díjnokok, nyugdíjasok) a társadalom nagyobb igényeket támasztott, s azoknak ügyét karolta fel, akik a törvényes határozmányokhoz igazodó állami segély-akcióba nem voltak bevonhatók. Az Országos Hadsegélyző Bizottság ezen feladatának egyes testületekhez, mint az ipari és kereskedelmi kamarák, ügyvédi kamara, orvosegyesület, azután a törvényhatóságokhoz eljuttatott segélyekkel igyekezett megfelelni. Másik feladata a bizottságnak az volt, hogy a háború következtében egyes különösen szenvedett országrészek helyreállítását elősegítse. Ilyen akciói voltak pl. az orosz betörés következtében a felvidéken feldúlt falvak, továbbá a román betörés s a szerb betörés következtében elpusztított falvak és városok helyreállításának előmozdítása.

általában ezen helyeken kárt szenvedett lakosság támogatása, szegények ruházattal való ellátása stb. A bizottság fennállása alatt az orosz és szerb betörés folytán súlyosan érintett felvidék, illetve Dél-Magyarország támogatására 10,671.000 koronát (s 3.400.000 korona kamatmentes kölcsönt) folyósított, Erdély rekonstrukciójára 14 millió koronát adott, más hadsegélyezési célokra Budapesten 17,000.000 koronát, vidéken pedig 14 millió koronát fordított.

A Hadsegélyző Bizottságoknak minden egyes törvényhatóságban végrehajtó szerve volt: *központi bizottságok* néven, a községekben pedig *helyi bizottságokat* alakított. A Hadsegélyző Bizottság ezen szervek útján egyrészt az állami segélyezési akció gyors lebonyolítására ügyelt fel és az állami segélyekre vonatkozó panaszok ügyében eljárta, másrészt a segélyekre törvény szerint jogosultsággal nem bíróknak társadalmi úton segélyben való részesítését intézte. A segélyezésre szükséges anyagi eszközöket a Bizottság és helyi szervei egyrészt gyűjtés útján igyekeztek előteremteni, másrészt pedig az 1914. XLVI. t.-c. alapján a 20.000 koronán felüli jövedelem megadóztatásából befolyó jövedelem hadsegélyezési célokra ezen Bizottságnak engedtetvén át, ezen állami eredetű fedezetet is felhasználta céljaira. A gyűjtési akció nemcsak a hadbavonultak segélyezésére irányult gyűjtésekre szorítkozott, hanem a háború legsúlyosabban érintett áldozataira, a rokkantakra, özvegyekre és árvákra is kiterjedt; így a Hadsegélyző Bizottság a vakok részére tekintélyes alapot gyűjtött össze, az árvák részére még ennél is nagyobb összegű társadalmi hozzájárulást biztosított. Egyes különleges gyűjtések, mint amilyen pl. a „Fémet a hadseregnek“ című volt, — eredményét szintén a rokkantak és hadiárvák javára fordította. A gyűjtési akció jelentősége azonban mindinkább alább szállott, amennyiben egyrészt a háború hosszú tartama következtében a társadalom áldozatkészsége némi csökkenést mutatott, másrészt pedig a jövedelmi adó által nyújtott körülbelül évi 24 millió korona összegű állami hozzájárulással szemben, a társadalom útján összegyűjtött fedezet aránylag csekélynek volt mondható. Így azután a Hadsegélyző Bizottság gyűjtési tevékenysége jóformán megszűnt és működésének jó részét a jövedelmi adó felhasználása képezte. Ezen állami fedezetből származó összegek szétosztására az Országos Hadigondozó Hivatal, mint állami intézmény megfelelőbbnek látszott. Továbbá az idők folyamán mindinkább kidomborodott a szükségése annak is, hogy a fentebb felsorolt hadsegélyezési funkciók, mint a hadigondozás egyik ága, az Országos Hadigondozó Hivatal többi akcióival egységesen intéztes-

snak. Ezért tehát 1917. évi október hó 11-én 6124./res. szám alatt kelt iratával a m. kir. miniszterelnök a Hadsegélyző Bizottságot az Országos Hadigondozó Hivatalba olvasztotta be.

Amint e Bizottság teendőit az Országos Hadigondozó Hivatal átvette, a Hivatal elnöke, gróf Teleki Pál, úgy intézkedett, hogy a kiosztott segélyek felhasználása még az eddiginél is szigorúbban ellenőriztessék, tehát a támogatásban részesített egyesületek és más testületek működése felülvizsgáltassék, azután ily irányban megjelentendő vizsgálat alapján szándékozik a Hivatal a rendelkezésre álló összegek szétosztását illetőleg megállapított kulesot esetleg revideálni.

Ha megfontoljuk, hogy a Hadsegélyző Bizottság és később az Országos Hadigondozó Hivatal állami forrásokból már több mint 66 milliót fordított hadsegélyezési célokra és tekintetbe vesszük, hogy ezenkívül az állami segélyezés mily nagy összegekre rúg, azt hihetnők, hogy a hadikárosultakról hazánkban teljesen megfelelően történt gondoskodás. Ha azonban azt vesszük figyelembe, hogy más államok e célra mily összegeket fordítottak, s hogy pl.: a bécsi hadisegély egyénenként jóformán a háromszorosa a budapestinek, s ha meghallgatjuk a panaszlók, a nyomorba jutottak ezreit, akkor be kell látnunk, hogy e téren még igen sok a tennivaló és sürgősen kell intézkednünk, ha nem akarjuk, hogy a pauperismus és az ezzel járó elégedetlenség s az elkeseredés teljesen aláássa egész gazdasági és szociális életünket.

V.

Hadigondozó szervezetek.

A háború kitörésekor a hadigondozás sok irányú feladatainak megoldására külön szervezet nem állott rendelkezésre.

A hadbavonultak családjainak segélyezésével, a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak ideiglenes évi segélyben részesítésével megbízott állami és önkormányzati hatóságok, sok más, a háború következtében rájuk nehezedő teendők mellett alig voltak képesek ezen feladat megoldására.

A rokkant katonák gyógyításával, oktatásával, vagy más rokkantak, hadiözvegyek, hadiárvak, vagy általában hadikárosultak ügyeivel hivatásosan külön foglalkozó állami szervezet nem volt. Az állami szervezetek ezen hiányán maga a társadalom igyekezett segíteni és a társadalomnak ezen törekvését a kormány is előmozdította.

Ilyen társadalmi, vagy félig társadalmi, félig állami szervezetek közül a legfontosabbak a Csonkított és Béna Katonákat Gondo-
zó Bizottság, a m. kir. Rokkantügyi Hivatal, az Országos Hadi-
gondozó Hivatal és az Országos Hadsegélyző Bizottság, továbbá a
m. kir. Honvédelmi Miniszterium Hadsegélyző Hivatala voltak.

A rokkant-kérdés megvalósítására létesült első szervezet az 1915. március havában megalakult Csonkított és Béna Katonákat Gondo-
zó Bizottság volt, mely a rokkant katonák gyógyításával és
oktatásával, továbbá mesterséges testrészekkel való ellátásával fog-
lalkozott. Ezen tisztán társadalmi jellegű szervezetnek elnöke, Tisza
István gróf miniszterelnök, alelnöke pedig Klebelsberg Kuno gróf
államtitkár volt. E bizottság a működéséhez szükséges anyagi erőket
a már korábban megalakult és a hadbavonultak családtagjainak
támogatásával foglalkozó Országos Hadsegélyző Bizottságtól kapta
kölesön (900.000 korona).

Külön tisztviselői karral a Csonkított és Béna Katonákat Gondo-
zó Bizottság nem rendelkezett, csak fennállása utolsó hónapjaiban
bocsátottak a miniszteriumok 2—3 szakképzett tisztviselőt rendel-
kezésére. Hivatalos helyiségül is csak szintén működésének utolsó
hónapjában kapott a képviselőháztól néhány szobát. Legnagyobb
részben a Hivatal vezetői teljesen egyedül végezték azt a tevékeny-
séget, amelynek eredménye az első rokkantszámlálás megejtése és
4 nagy utókezelő gyógyintézet és rokkantiskola létesítése volt.

A Csonkított és Béna Katonákat Gondo-
zó Bizottság tevékeny-
ségét 1915. évi szeptember hó 6-án a 3301/1915. M. E. rendelettel
létesített m. kir. Rokkantügyi Hivatal vette át, mely ha ugyan az
állandóság kellékeit még nélkülözte is, mégis az egyes szakminisz-
teriumok támogatásával nagyobb számú tisztviselő közreműködését
biztosította a maga részére. Egyes szakerőket a katonaság vezényelt
a Hivatalhoz, segéderőket pedig ideiglenes minőségben már maga a
Hivatal alkalmazhatott, úgy, hogy itt a nagy cél megoldására már
valamivel nagyobb hivatali szervezet állott rendelkezésre. A m. kir.
Rokkantügyi Hivatal elhelyezésére a képviselőház adott át néhány
további helyiséget. A Hivatal működéséhez szükséges anyagi erőket
pedig a katonaság által a rokkantak ápolására folyósított ápolási

díjak, továbbá havi maximum 450 ezer korona beruházásokra engedélyezett katonai hozzájárulás, a társadalmi forrásokból jutott adományok és végül a 370/1916. M. E. rendelet alapján az ádrágítás miatt eilkobzott termények eladási árából befolyó összegek képezték.

Természetesen ez a bizonytalan természetű és végeredményben igen csekély összegű rendelkezésre álló fedezet óriási nehézségeket gördített a Hivatal működése elé és ezért csak a legnagyobb takarékoság mellett és azon elvnek érvényesítésével, hogy a rokkantak érdekében működők ezen funkciót *nobile officium*nak tekintették, vált lehetővé oly nagyszabású intézménynek felállítása, mint amelynek létesítése a Hivatal működése első évében már sikerült. Ez egyedül a Hivatal elnökének, Tisza István gróf miniszterelnöknek és az ügyvezető alelnöknek, Klebelsberg Kuno gróf államtitkárnak az érdeme.

A 3301/1915. számú M. E. rendelet a Rokkantügyi Hivatal mellett Országos Rokkantügyi Tanács szervezését is tervbe vette, melynek hivatása lett volna a Rokkantügyi Hivatal irányítása. E tanács azonban a Hivatal fennállása alatt nem alakult meg. Ezen kívül a m. kir. Rokkantügyi Hivatal más, társadalmi jellegű intézmény, vagy a már otthonukba hazatért rokkantak állandó gondozására szolgáló helyi szervezet létesítését nem is tervezte.

A katonaság kötelességéből már elbocsátott katonák támogatására szolgáló helyi szervezeteket akart felállítani a Vöröskereszt-Egyesület Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatala, mely eltekintve attól, hogy a rokkantak munkaközvetítését megindította, több mint 20 megyében szervezett társadalmi jellegű hálózatot ezen hazatért rokkantjaink gondozására. A vöröskereszt említett hivatala csak 1915. tavaszától 1915. augusztus hó 1-ig állott fenn és ekkor beolvadt a Csonkított és Béna Katonákat Gondozó Bizottságba. E beolvadás után az ezen vöröskereszt egyesületi szervezet által létesített vidéki rokkantgondozó szervek is lassanként megszűntették működésüket.

A Vöröskereszt-Egyesület Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatala szintén nem bírt külön tisztviselői karral, hanem néhány ott segédkező lábadozó katonán kívül csak tiszteletbeli tisztviselői voltak. A Vöröskereszt-Egyesület Lábadozó Katonákat Elhelyező Bizottságával együtt működött és munkásságát Teleki Sándor gróf, a Lábadozó Sebesülteket Elhelyező Bizottságnak elnöke vezette.

Visszatérve a Rokkantügyi Hivatal működésére, meg kell még emlékeznünk Fejérváry Imre báróról, kit 1916. év május havában Tisza István gróf, a Rokkantügyi Hivatal ügyvezető alelnök-helyettesévé nevezett ki. Fejérváry báró a Rokkantügyi Hivatalnál 1917. február végéig működött. Ő kezdte meg a hadiözvegyek és hadiárvak gondozásának előkészítését s ezenkívül átvette a főleg hadbavonultak családtagjait foglalkoztató budapesti Eötvös-téri konfekciós szabóműhely igazgatását.

A hadiárvak érdekében még Fejérváry báró által kezdeményezett tárgyalások alatt világossá vált, hogy a hadigondozás ügyében csak úgy lehet egységes eljárást biztosítani, ha közös szervezet irányítja a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak ügyeit. Továbbá, amint mindig több és több rokkant tért vissza a magángazdasági életbe, mindig inkább és inkább szükség volt arra, hogy a rokkantak gondozása ne szűnjék meg a rokkantoknak otthonukba való visszatéréseivel, hanem a rokkant egész életén át a hadiözvegy és hadiárva pedig addig, míg erre szükség van, állandó és intenzív egyéni gondozás alatt maradjon. Ezen célok nagy fontosságát átlátva, szervezte meg Tisza István gróf miniszterelnök a hadirokkantakat és családjukat, továbbá a hadiözvegyeket és hadiárvakat gondozó szervezetet és ezzel kapcsolatban az *Országos Hadigondozó Hivatalt*. Ezen Hivatalt a m. kir. miniszterium 1917. évi március hó 8-án megjelent 900. M. E. számú rendelete létesítette.

Ezen rendelet mondotta ki először határozottan, hogy a hadirokkantoknak, családjuknak, továbbá a harc téren elesett vagy hadiszolgálatban (hadifogságban) szerzett sérülés, betegség, vagy hadifáradalmak következtében elhalt egyének özvegyének és árváinak gondozása oly nemzeti feladat, amelyet az állam az önkormányzati hatóságok és a társadalom közreműködésével kell, hogy teljesítsen. E célból a rendelet a hadigondozottak részére, ha árváról van szó, pártfogót, ha pedig hadirokkantról, vagy hadiözvegyről, egyéni tanácsadót jelöl ki; a tanácsadók felett áll a községi, városi, illetve kerületi hadigondozó bizottság. Egy járás összes hatóságai járási hadigondozó bizottsággá alakulnak és ezenkívül a hadigondozottak ügyének egységes irányítására és felügyeletére minden vármegyei székhelyen és törvényhatósági városban, törvényhatósági hadigondozó bizottság alakult.

Az egész hadigondozás ügyének országos vezetése és egész irányítása pedig a már említett és a m. kir. miniszterelnök fenntartott hatósága alatt álló és a Rokkantügyi Hivatal helyett szervezett

Országos Hadigondozó Hivatal feladata. Az Országos Hadigondozó Hivatal mellett a rendelet külön hadigondozó tanácsot is szervezett, mely tanács 1917. évi április hó 14-én Zita királyné Ófelsége elnöklése alatt ünnepélyesen meg is alakult és feladatául a hadigondozás ügyének társadalmi úton való előmozdítását, a Hadigondozó Hivatal működésének irányítását és tanácsesal való támogatását tűzte ki.

Az Országos Hadigondozó Hivatal, sajnos, szintén nem rendelkezett külön költségvetéssel, sem tisztviselői státussal és így ugyanazon nehézségekkel kellett küzdenie, mint a m. kir. Rokkantügyi Hivatalnak. A Rokkantügyi Hivatal segélyakciójának előmozdítására az az intézkedés történt, hogy a szintén Tisza István gróf miniszterelnök vezetése alatt működő Országos Hadsegélyző Bizottságnál a rokkant és árvaügyi célokra összegyűlt fedezet a Hivatal rendelkezésére bocsáttatott, továbbá ezenkívül az 1917—18. évi indemnítási törvény az árva-akció megindítására 1,500.000 korona hozzájárulást biztosított.

Az Országos Hadigondozó Hivatal vezetését 1917 június havában Teleki Pál gróf vette át, ki mellé alelnökül az akkori miniszterelnök dr. Kun Béla államtitkárt nevezte ki.

A Hivatal új vezetői belátván, hogy egyrészt anélkül, hogy a Hivatalnak külön tisztviselői szervezete legyen, másrészt ügykörének, hatáskörének a többi kormányzati hatóságokkal szemben keresztülvitt pontos megállapítása nélkül eredményes működést aligha végezhet, megindították a tárgyalásokat aziránt, hogy a Hivatal szervezete és hatásköre pontosan és részletesen szabályoztassék és a szükséges fedezet állami költségvetés útján biztosítottassék.

A harmadik intézkedés a Hivatal ügykörének kikerekítése, a Hivatal gondozásának a hadikárosultak összes csoportjára való kiterjesztése volt, ami oly módon történt, hogy a már többször említett Országos Hadsegélyző Bizottságot, amely a hadikárosultak gondozását a Hivataltól függetlenül végezte, Wekerle Sándor miniszterelnök beolvasztotta az Országos Hadigondozó Hivatalba.

A Hivatal mellett még meg kell emlékeznünk a már szintén említett Országos Hadigondozó Tanácsról, amelynek ügykörét és szervezetét a 2707/1917. M. E. sz. rendelet külön szabályozza. Ezen rendelet szerint a Hadigondozó Tanács nem minden öt érdeklő ügyet tárgyal teljes üléseiben, hanem kebeléből külön központi bizottságot választ, mely bizottság egyes ügyeket maga üléseiben tárgyal, más ügyei intézésére, illetve javaslatok kidolgozására pedig szakosztályokat alakít. Az Országos Hadigondozó Hivatal vezetői e tanács

működésére nagy súlyt helyeznek és ezért egymásután alakítják meg a szakosztályokat, melyek közül már eddig is megalakultak a Vuk katonák segélyének kiosztásával foglalkozó szakosztály, a hadsegélyezési szakosztály, több más szakosztály szervezése pedig előkészítés alatt áll.

A 900/1917. M. E. rendelet értelmében létesítendő, jórésben társadalmi alapokon nyugvó vidéki hadigondozó szervezet a kormányválság következtében sok törvényhatóságban még mindig nem alakult meg. Az Országos Hadigondozó Hivatal új vezetői javaslatára most a miniszterelnök külön kormánybiztosokat nevezett ki, akik közül mindegyik az ország több vármegyéje fölött gyakorol hadigondozás szempontjából felügyeletet, ezek a kormánybiztosok képezik az állandó kapcsolatot a Hivatal és ezen vidéki társadalmi alakulatok között, ezeknek feladata a helyi szervezetek megalakításának előmozdítása. Annak biztosítására pedig, hogy ott is, ahol az egyéni pártfogók és tanácsadók még nem nevezettek ki, legyen olyan fórum, ahol rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák általában a hadikárosultak panaszait, kéréseit és óhajaikat előadhatják és ezáltal sorsukon könnyíthetnek, az Országos Hadigondozó Hivatal *népirodákát* tervez, amelyek az Országos Hadigondozó Hivatal központja alatt állanak.

A Hadigondozó Hivatal tisztviselői kara ugyan szintén csak más kormányzati ágak által átengedett, katonailag idevezényelt és ideiglenesen alkalmazott tisztviselőkből állott, de ezek száma idő folyamán annyira megszaporodott, hogy a képviselőháznak rendelkezésre bocsátható helyiségei nem voltak elégségesek ezen intézmény elhelyezésére. Ezért a Hivatal 1917 március havában a VI. Ker. Vilmos császár-út 37. szám alatt levő bérházba költözött, s most is itt van elhelyezve.

Áttérve ezután az Országos Hadigondozó Hivatalnak fedezeti forrásaira, itt is ki kell emelnem, hogy a Rokkantügyi Hivatal rendelkezésére álló és a közös hadügyminiszterium által engedélyezett ápolási díjak és beruházási célokra szolgáló további hozzájáruláson kívül a magyar kormány külön is bocsátott fedezetet rendelkezésére. Az 1917—18. költségvetési év első négy hónapjra vonatkozó indemnitási törvény szerint ugyanis a Hivatal részére hadiárvák támogatására 1,500.000 koronát biztosított. Ezenkívül a háborus jövedelmi adónak bevételéből évente kb. 24,000.000 koronát felhasználhat a Hivatal hadsegélyezési célokra. A Hivatalnak ezenkívül vannak kisebb bevételei is az elkobzott termények után a Hivatalt megillető

jutalékokból és végül a társadalmi gyűjtések eredményeiből. Mindezeket a fedezeteket a Hivatal alapszerűen kezeli, azonban a kezelés jelenleg még nem egységes, amennyiben pl. a fennállott Hadsegélyző Bizottság céljaira fordítható fedezet (évi 24,000.000 korona a jövedelmi adóból) legnagyobb részben a pénzügyminiszterium útján kezeltetik. Az alapok 1917. évi szeptember hó 30-án fennálló helyzete tehát nem nyújt teljes képet a Hivatal gazdálkodásáról, de mégis tájékoztat afelől, hogy milyen célokra fordította az Országos Hadigondozó Hivatal a rendelkezésére álló fedezeteket.

Az Országos Hadigondozó Hivatal által kezelt alapok a következők:

1. *Rokkantak általános alapja.*

Ezen alap bevételét képezik a hadügyminiszter által befizetett ápolási díjak, továbbá beruházási célokra 5000 hadisérült után naponta folyósított fejenként 3 K összeg. Ezen alap a postatakarék-pénztárnál kezeltetik és folyó évi szeptember hó 30-án az Országos Hadigondozó Hivatal javára 2,021.951 korona 04 fillér összeget tüntet fel. Az alapnak évi forgalma kb. 30,000.000 K-ra rúg.

2. *Rokkantak stb. segélyalapja.*

A rokkantak segélyalapja című számlán szeptember hó 30-án készpénzben 6,259.882 K 19 fillér, értékpapír-letétben 2,617.818 K 31 fillér volt. Ezen alap különböző célokat szolgál és pl. abban külön kezeli a Hivatal a vak katonák segélyalapját, a kertesházak építésére rendelkezésre álló alapot stb.

3. *Hadiövezetek és árvák segélyalapja.*

Ez az alap a Pesti Hazai Első Takarékpénztárnál van elhelyezve, itt készpénzben 8,746.222 korona 71 fillér, értékpapír-letét pedig 2,654.659 K 51 fillér értékben van. Ezen alap is különböző részekre oszlik, így külön részt képeznek a beteg hadiárvák számára összegyűlt adományok, a középosztály hadiárvái és a különösen tehetséges hadiárvák részére rendelkezésre álló alap, amelynek javára szól az indemnitási törvény rendelkezésére bocsátott másfélmillió korona stb.

4. *A tüdővész elleni védekezés céljaira szolgáló alap.*

Ezen alap a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál van elhelyezve, ennél készpénzben 2,368.782 K 12 fillér követelés áll fenn. Ezen alap is részekre oszlik. Így pl. a Kereskedelmi Bank hozzájárulása tüdőbeteg kereskedelmi tisztviselők gyógyítására fordítandó összegekhez, a nem fertőző tüdőbetegek otthonára rendelkezésre bocsátott adomány stb.

5. *A Vöröskereszt nyeremény-kölcsönkötvény.*

eredménye fejében eddig 5,600.000 K jutott a Hivatal kezéhez; mivel a Hivatal ezen összeg felhasználását illetőleg még nem határozott, ezen összeget a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank külön folyószámlán kezeli.

A hadsegélyzési célokra szolgáló fedezetet is rendeltetésük szerint külön-külön kezeli a Hivatal s az egyes ilyen ú. n. alapokat, melyek közül egyesek egészen kis összegűek, a következő összeállítás tünteti fel:

1. elfelejtett anyák segélyalapja: 837 K 15 fillér;
2. elesettek özvegy anyái segélyalapja 2987 K;
3. hadifogságba esett katonáink segélyezésére szánt alap 1804 K;
4. tolmácsnők számlája 10.560 K 01 fillér;
5. gyermekekért 177.560 K 74 fillér;
6. fémet a hadseregnek akció 44.519 K 06 fillér;
7. sebesült katonák 966 K;
8. Hajdu Béla tizedes jutalmazási alapja 20 K 50 fillér;
9. visszatérítés a jövedelmi adóból 7844 K 90 fillér;
10. kőrösmezei ref. egyház betétkönyve 307 K 90 fillér;
11. varrógép-alap 17.070 K;
12. szőrmebeszerzési alap 855 K;
13. díjnoksegélyezés maradványa 324.831 K 22 fillér;
14. semmiféle igényjogosultsággal nem bírók alapja 16.298 K 54 fillér;
15. állami segélyben vagy ellátásban nem részesíthető elesett vagy elhalt katonák hátrahagyottainak alapja folyószámlán 993.685 K 51 fillér; értékpapírban 1.893.000 korona.

Ezen kimutatás csupán az 1917 szeptember 30.-án fennálló helyzetet tünteti fel és a hadsegélyzési célokra eddig fordított összegekről nem nyújt tájékoztatást. Erre vonatkozólag csak ismételni óhajtom, hogy, amint már említettem, csupán az az összeg, amelyet a pénzügyminiszter útján a háborús jövedelmi adóból folyósított hadsegélyzési célokra, meghaladja a 72,000.000 koronát.

A most említett szervezetek főleg rokkantak s ezenkívül részben hadiárvak gondozásával foglalkoznak. A hadigondozás más ágait karolta fel a m. kir. Honvédelmi Miniszterium Hadsegélyző Hivatala, mely különösen fennállásának első idejében a rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak részére szolgáló gyűjtésekkel is foglalkozott. Ujabbán azonban működését a tényleges katonák támoga-

tására, a fronton levő katonák részére katoná-otthonok felállítására és ezen katonák téli melegruhával való ellátására stb. koncentrált, így a hadigondozásnak a fentebb tárgyalt szűkebb keretei szempontjából ez az agilis irányítás mellett működő hivatal nagyobb jelentőséggel nem bír.

A másik, mindjárt a háború elején létesült társadalmi jellegű szervezet volt a már többször említett Hadsegélyző Bizottság. Ez ugyan most már az Országos Hadigondozó Hivatalba olvadt be, de hosszú ideig mint külön szervezet működött és vidéki szervei, t. i. a hadisegélyek szétosztásának felügyeletére, ellenőrzésére, a segélyre szorulókat támogatására szervezett vármegyei központi és helyi bizottságai még mindig fennállanak. Ez a szervezet tisztán társadalmi jellegű volt, a működésével kapcsolatos hivatali teendőket a képviselőháznak erre a célra rendelkezésre bocsátott tisztviselői végezték. Hivatalos helyiségei a képviselőházban voltak, elnöke a mindenkor miniszterelnök, alelnöke Simonsits Elemér, a képviselőház alelnöke, 1917. VIII. hó 9-től pedig egészen a bizottság feloszlásáig Teleki Pál gróf, az Országos Hadigondozó Hivatal elnöke volt.

A hadigondozó szervezeteknek ez a felsorolása természetesen nem tarthat igényt a teljességre, hiszen nem szóltam a Vöröskereszt Egyesületről, amely ha nem is háborús alakulat, de hadegészségügyi feladatokat végző szervezet és így működési köre a többi hadigondozó intézményekével némileg rokon. Nem szóltam ezenkívül azon nagy helyi akciókról, amilyenek a felvidék rekonstrukciójára indított akciókat végző „Feldúlt tűzhelyeket újra felépítő bizottság“, a Zita királyné Ófelsége által inaugurált „Pro Transsylvania-bizottság“ Erdély helyreállítására; az „Augusztai nemzet háza“; az „Augusztai gyorssegély-alap“, melyek a rokkantügyi illetve a hadsegélyezésügyi akcióval tárgyi kapcsolatban vannak. Jelen keretek nem engedték meg ezen és a többi más, részben helyi jellegű mozgalom méltatását, mert hiszen ezen összeállításnak célja az volt, hogy azokat a szervezeteket, amelyek, nézetem szerint, a hadigondozás jövő alakulásánál elsősorban tekintetbe jöhetnek: kiemelje és a múlt tapasztalatai alapján rámutasson annak a szükségességére, hogy a hadigondozási akció csak egységesen és állami szervezetek útján végezhető sikeresen; ezen követelmény helyességét pedig, azt hiszem, hogy a fentebb ismertetett szervezetek története is eléggé igazolja.

Ujabbán több lépés történt a hadigondozó szervezetek egységesítésére és kiépítésére. Még most is tagadhatatlan azonban, hogy

a részben párhuzamosan működő hadigondozó hálózat egyszerűsítést és további kiépítést igényel. A hadigondozás terén a szervezet kérdésein kívül még sok más megoldatlan probléma, függőkérdés és kellő anyagi erők hiányában végre nem hajtott terv áll előttünk. Így pl. a hadigondozó szervezet még mindig nincs végleg megállapítva, a rokkantak, özvegyek és árvák ellátási díjait a jelen megélhetési viszonyokhoz mérten megfelelő összegekre kellene felemelni, az árvák érdekében és részben még a rokkantak érdekében is szükséges volna egyéb intézmények felállítása, pl. a tuberkulotikus hadiárvák részére szanatórium létesítése, a gyógyíthatatlan beteg rokkantak részére kórházak felállítása, rokkantak művétagokkal való ellátására állandó művétag-műhelyek, rokkantak és esetleg hadiözvegyek és hadiárvák számára foglalkoztató telepek szervezése, a már meglévő intézeteknek továbbfejlesztése. A háború hosszú tartama, azután a visszatérő béke, a folyton változó viszonyok még ezen most említett problémákon kívül is mindig újabb és újabb feladatokat fognak a hadigondozás kérdéseiben felvetni. A hadigondozással foglalkozó illetékes tényezőknek a feladata, hogy úgy, amint a múltban is megvolt a törekvés az étellel való kapcsolat ápolására és fentartására, a jövőben is igyekezzenek folyton éber figyelemmel kísérni, átértelni, méltányolni s lehetőleg megvalósítani a változott életviszonyok következtében felmerült újabb és újabb kívánalmakat.

Az irányításra hivatott tényezőknek figyelembe kell venniök azt, hogy olyan szegény országban, mint hazánk, lehetőleg minden intézménynek, minden alkotásnak olyannak kell lenni, hogy az ne csak a jelen háború áldozatai javára működjék, hanem általában országunk boldogulásának elősegítésére és kulturájának növelésére szolgálhasson. Ezért arra kell törekednünk, hogy a hadigondozottak érdekében létesült intézményeink lehetőleg egyben az egész lakosság javára is szolgálhassanak. Ezen törekvés eddig is sokszor érvényesült s például ennek eredménye volt azon intézkedés, hogy Budapesten a legnagyobb művétag-műhellyel kapcsolatban műszerésziskola létesült, mely ezen műhely támogatására és az egész magyar műszerésziparnak megalakítására és fejlesztésére is alkalmas lesz. Ezt szolgálja a belbeteg és különösen a tüdőbeteg katonák gondozásával kapcsolatban megindított azon akció, hogy katonáink érdekében olyan intézmények létesüljenek, amelyek háború után a polgári tüdőbeteg lakosság gyógyulását is elősegíthetik. Azt hiszem ezenkívül igyekezni kellene az Országos Hadigondozó

Hivatal utókezelő gyógyintézetei nagyarányú felszereléseinek békében munkáskórházak céljaira való felhasználását biztosítani. Továbbá, ha sikerül a törvényhatósági pártfogó irodáknak teljesen kiépítése, akkor ajánlatos volna, ha ezek a későbbi jövőben nemcsak a hadigondozottak, hanem általában akár minden ingyenes jogvédelmet igénylőnek, vagy bármely más irányban tanácsra, vagy támogatásra szorulónak útbaigazítói és gondozói lehetnének. A hadigondozó szervezeteknek a későbbi jövőben ily irányban való átalakulása annál is inkább elősegítendő volna, mivel tulajdonképpen a gondozottak érdekében sem kívánatos, hogy ők mintegy különálló kasztot képezzenek, hanem boldogulásuk szempontjából is nagyon óhajtott volna, hogy ezek a dolgozó társadalom többi tagjaihoz minden tekintetben hozzá simuljanak és ezekkel teljesen egybeolvadjanak. Az összes hadigondozó szervezeteknek akcióikban tehát arra kellene törekedniök, hogy minden intézkedés, mely hadigondozottaink érdekében történik, ezeknek ne a magyar társadalomból való kiválását, hanem azzal minden tekintetben egybeforrását mozdítsa elő.

Jelen összeállításnak nem lehet feladata, hogy a hadigondozás jövő feladatairól részletes képet nyújtson. Annyi bizonyos, hogy úgy a fentebb vázolt akciók kiépítése és újabb intézmények létesítése, mint különösen a hadigondozottak anyagi ellátásának a jelenleginél méltányosabb és megélhetésüket biztosító mérvben való megállapítása a jelenleginél sokkal nagyobb terhet fog az államháztartásra róni. Tehát az anyagi áldozatok súlyosak lesznek, de meg kell gondolnunk, hogy még súlyosabbak voltak azok az áldozatok, amelyeket a hadigondozottak, s ezek közül is különösen a rokkantak, özvegyek és árvák a háborúban értünk szenvedtek, úgy, hogy ha megvoltak anyagi erőink e háború folytatására, amely e sok bajt és szerencsétlenséget okozta, úgy biztosítanunk kell azokat az anyagi erőket is, amelyek ezen a háború által tönkretett ekzsisztenciák boldogulását újból lehetővé teszik.

Budapest, 1917 november hó 15.-én.

ZMNE EKK

Üllői úti Kampusz

8450065

DR

